

EKONOMISK INFORMATION FRÅN LO-EKONOMERNA

EKONOMISKA UTSIKTER

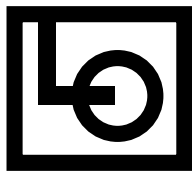
HÖSTEN 2000

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna utger
sedan 1947 en konjunkturprognos. Den
kommer ut två gånger om året, vår och höst.
Detta är 2000 års höstprognos.

Vid frågor om innehållet, ring
LARS ERNSÄTER på tel: 08-796 27 44.

Manusstopp: 2000-08-25

LO 00.08 5.000
ISBN 91-566-1712-7

EKONOMISKA UTSIKTER, Hösten 2000

Innehåll

KAPITEL	SIDAN
1 Sammanfattning	3
2 Den ekonomiska utvecklingen fram till och med 2004	7
BILAGA: Tabeller och diagram	20
3 Lönebildningens förutsättningar inför den kommande avtalsrörelsen	30
BILAGA: Internationella löner	40
4 Ekonomisk Politik	45

TABELLER

	Sida
1.1 Nyckeltal	3
2.1 BNP, årlig förändring	7
2.2 Försörjningsbalans	9
2.3 Export och import av varor	11
2.4 Totala investeringar	12
2.5 Disponibel inkomst och privat konsumtion	13
2.6 Arbetsmarknadsläget	15
2.7 Bidrag till prisökningen	18
2.8 BNP inom OECD-området	20
2.9 Konsumentpriser	20
2.10 Arbetslöshet i procent av arbetskraften	21
2.11 Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet	21
2.12 Försörjningsbalans	21
2.13 Försörjningsbalans, implicitpriser	22
2.14 Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden	22
2.15 Bytesbalansen	22
2.16 Totala investeringar	23
2.17 Löner, priser och privat konsumtion	23
2.18 Produktion inom olika sektorer	23
2.19 Arbetsproduktivitet	24
2.20 Sysselsättningen	24
2.21 Arbetsmarknadsläget	24
2.22 Löneökning per timme i industrin	25
3.1 Lönekostnadsökning per anställd	40

DIAGRAM

	Sida
2.1 Sysselsättningsandel i befolkningen	16
2.2 Arbetsutbudet, i tusental	16
2.3 BNP-tillväxt inom OECD	26
2.4 Arbetslöshet	26
2.5 Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter	26
2.6 Svenska växelkurser	26
2.7 Växelkurs mot dollar	26
2.8 Brentolja, dollar per fat	26
2.9 Exportmarknadstillväxt	27
2.10 RULC på exportmarknaden	27
2.11 Handel med varor	27
2.12 Bruttoinvesteringar	27
2.13 Bostadsinvesteringar	27
2.14 Ekonomins lagerstock	27
2.15 Privat konsumtion	28
2.16 BNP och real disponibel inkomst	28
2.17 BNP-förloppet	28
2.18 Sparkvot	28
2.19 Hushållssektorns balansräkning	28
2.20 Industriproduktion	28
2.21 Totalt utbud och sysselsättning	29
2.22 Arbetslösheten	29
2.23 Arbetarnas löneutveckling i näringslivet	29
2.24 Tjänstemännens löneutveckling i näringslivet	29
2.25 Bruttovinstandelar	29
2.26 KPI	29
4:1 Full kompensation för egenavgifterna	49

Sammanfattning

Svensk ekonomi är för närvarande inne i en stark expansionsfas. Vår bedömning är att BNP växer med 4-4,5 procent i år och 3,5-4 procent nästa år. Det finns förutsättningar för en längre period med hög tillväxt. I en utblick för åren 2002-2004 bedöms BNP kunna öka med 3 procent per år. Därmed skulle ett stort steg på vägen mot full sysselsättning kunna tas.

Avgörande för att den gynnsamma utvecklingen i den svenska ekonomin ska få sin fortsättning efter 2001 är att arbetskraftsutbudet blir tillräckligt stort och en väl fungerande lönebildning. LO-ekonomerna menar att strukturpolitiken bör inriktas på att på ett hållbart sätt öka utbudet av arbetskraft. Vidare är vår rekommendation att de genomsnittliga lönekostnaderna i Sverige bör öka med ca 3,5 procent per år.

Om därtill finanspolitiken hålls välbalanserad – enligt vår bedömning finns utrymme för full kompensation av pensionsavgifterna utan risk för överhettning – och penningpolitiken inte förändras i åtstramande riktning, finns grunden för en stark och bred utveckling av produktion och sysselsättning åren fram till och med år 2004.

Under förutsättning att den utbudspotential som vi bedömer finns faktiskt kommer ut på arbetsmarknaden väntas sysselsättningen kunna öka med ca 350 000 personer perioden 1999-2004. Därmed nås målet om en sysselsättningsgrad på 80 procent år 2004 med bred marginal. I våra beräkningar nås målet redan i slutet av 2002. 2004 är sysselsättningsgraden 82 procent. Den totala arbetslösheten har då sjunkit till 5 procent.

Vi räknar med en hög långsiktig ökningstakt för produktiviteten, 2,5 procent per år i näringslivet. Med stark produktivitetsutveckling och löneökningar inom ramen för det samhällsekonomiska utrymmet bedöms inflationstrycket bli svagt, klart under Riksbankens inflationsmål.

	Nyckeltal		
	2000	2001	2002-2004
BNP	4,3	3,8	3,0
KPI	1,3	1,8	1,6
Timlön	3,4	3,5	3,5
		2000	2004
Total arbetslöshet		7,1	5,1
Sysselsättningsgrad 20-64			82

TABELL 1:1.

Nyckeltal
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

De två närmast föregående avtalsperioderna har bägge spelat avgörande roller för den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen - men på helt olika sätt. Avtalsrörelsen som omfattade åren 1995-1998 gick snett redan från början. LO misslyckades med samordningen och inte heller SAF lyckades hålla ihop sina trupper. Resultatet blev lönekostnadsökningar som klart översteg övriga Västeuropas. Riksbanken höjde därför sina räntor, vilket stramade åt ekonomin. När Riksbanken också missbedömde det ekonomiska läget och tog i alltför hårt vände tom konjunkturen nedåt och arbetslösheten uppåt.

Den innevarande avtalsperioden, som för flertalet omfattar åren 1998 till 2000, har däremot - ur samhällsekonomisk synpunkt - blivit en succé. Avtalen och lönekostnadsutvecklingen har banat väg för en stark tillväxt och en mycket god reallöneutveckling.

LO-ekonomernas bedömning är att den kommande avtalsrörelsen och lönekostnadsutvecklingen kommer att spela samma avgörande roll för tillväxt, sysselsättning och realinkomstutveckling. Den ekonomiska utvecklingen har alla förutsättningar att fortsätta i de goda cirkelorna om lönebildningen fungerar lika bra som den gjort sedan 1998. Om det däremot skulle gå lika dåligt som 1995 - då halkar Sverige obönhörligt in på de dåliga cirkelornas väg.

Förutsättningarna inför den kommande avtalsrörelsen skiljer sig från de föregående i två viktiga avseenden - ett underlättande och det andra försvårande. Den svenska lönebildningen har utan tvivel förbättrats. Det finns en bättre insikt hos allmänhet och beslutsfattare om lönebildningens centrala roll i den nya ekonomin. Samtliga aktörer har vant sig, och förväntar sig, lägre inflations- och löneökningstakt - och de har sett att det ger god real utdelning. Avtalskonstruktionerna har förstärkts och är mer robusta mot inflation. Industrins och andra branschers samarbetsavtal stabiliserar också lönebildningen. Till sist får Sverige ett nytt medlingsinstitut som också kommer att verka förstärkande.

I takt med att arbetslösheten sjunker blir dock inflationstrycket och påfrestningarna på lönebildningen allt större. Det innebär bl.a. att löneglidningen kan förväntas bli högre under den kommande avtalsperioden än under den innevarande - särskilt under de senare åren i en flerårig avtalsperiod. Om Sverige ska kunna fortsätta att kraftfullt öka sysselsättningen skulle det underlätta om avtalen tog hänsyn till det stigande löneglidningstrycket. Antingen genom att de centralt avtalade höjningarna, på löneglidande områden, är något lägre för senare år i perioden - eller att man använder avtalskonstruktioner som sätter större broms på löneglidningen.

Med utgångspunkt från LO-ekonomernas ekonomiska prognos är bedömningen att den optimala löneökningstakten i Sverige ligger i intervallet 3,5-4,0 procent per år under den närmaste treårsperioden. Det vore dock oklokt att hamna i den övre delen av intervallet. De negativa effekterna för löntagarna om man hamnar något för högt är avsevärt allvarligare än om man kommer ut något för lågt.

LO-ekonomernas rekommendation blir därför att de genomsnittliga lönekostnaderna i Sverige bör öka med cirka 3,5 procent per år. Det är samma ökningstakt som vi rekommenderat för de två senaste avtalsperioderna. Det

betyder också att den etablerade och pedagogiskt enkla normen ”I takt med Europa” fortfarande är fullt gångbar.

Slutligen kan konstateras att – om Sveriges maktelit skulle höja sina egna löner i takt med den samhällsekonomiska normen – då skulle det klart underlätta balanserade löneförhandlingar

Finanspolitiken har under 90-talet varit mycket stram. Statens behov av att sanera finanserna har i huvudsak fått styra finanspolitikens utformning, snarare än långsiktiga samhälleliga behov eller samhällsekonomiska överväganden. Sverige går nu in ett nytt decennium, som åtminstone i sin första del, kommer att karakteriseras av hög tillväxt och överskott i statsfinanserna. Under 90-talet har de offentliga utgifternas andel av BNP minskat kraftigt. Åtminstone sedan 1994 har inte detta berott på en politisk vision om ett annat samhälle, utan har som sagt varit framtvingat av andra faktorer. De utgiftstak som ligger fast till och med 2003 innebär dock en fortsatt minskning av de offentliga utgifternas andel av BNP. Denna utveckling saknar de orsaker som fanns under 90-talet. Därför måste man fråga sig i vilken utsträckning en ständigt minskande andel av offentliga utgifter idag inrymmer en politisk vision. Någonstans går en smärtgräns för hur mycket utgifterna kan sjunka utan att den generella välfärden hotas.

Vår bedömning är, att efterfrågesidan kommer att fortsatt vara stark fram till 2004, vilket gör att en helt avgörande faktor för fortsatt hög tillväxt är utbudet av arbetskraft. Hoten mot en ökad arbetskraftsbrist är bristande kunskap och kompetens hos de arbetslösa och arbetsgivare som leder till att lediga jobb inte tillsätts, så kallad miss-match. Tillväxten i jobb och fördelningen av arbetslösheten stämmer inte geografiskt. Dålig arbetsmiljö och andra faktorer leder till hög frånvaro och förtidspensionering. Politiken bör inriktas på att på ett långsiktigt ekonomiskt, socialt och medicinskt hållbart sätt öka utbudet av arbetskraft.

Finans-, Närings- och Socialdepartementet behöver därför gemensamt sätta sig ner och komma överens om hur frågan bäst behandlas. En utgångspunkt för detta arbete bör vara att vägen med ekonomiska incitament för den enskilda har kommit till vägs ände och mer därtill. Är det långsiktigt sunda åtgärder måste de också accepteras om det på kort sikt minskar arbetskraftsutbudet. Med överskott i statsfinanserna och med en starkare position för löntagarna, på grund av sjunkande arbetslöshet, är det rätt tid för långsiktiga systemåtgärder. Nu har vi möjligheten att utforma de olika systemen efter långsiktiga samhälleliga behov och inte statens behov av att spara. Arbetsmarknads-, skatte- och socialpolitiken måste understödja varandra för att skapa en långsiktigt hållbar tillväxt med en fördelning som ger alla en möjlighet till goda levnadsförhållanden och att bli det yttersta av sin förmåga.

Dagens reporänta på 3,75 procent förefaller vara väl avvägd avseende framtida inflationsutsikter. Det hade förmodligen varit möjligt att även ligga kvar på en något lägre räntenivå och risken förefaller snarare vara att inflationen blir för låg än för hög. Tillväxten och sysselsättningsökningen är dock stark och har inte nämnvärt avmattats av den senaste räntehöjningen.

Det är önskvärt att Riksbanken formulerar en tumregel som är anpassad efter

de stora osäkerheter som finns i prognoserna och inflationsmålet, dvs att inflationen begränsas till 2 procent med en tillåten avvikelse på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har en tumregel för hur räntehöjningar påverkar tillväxt och inflation. En räntehöjning på 1 procent bedöms leda till 0,4 procents lägre inflation och tillväxt på en till två års sikt. En tumregel bör utvecklas för hur mycket avvikelse från inflationsmålet Riksbanken tillåter.

Det finns anledning att se positivare på den process som leder fram till ett penningpolitiskt beslut. Riksbankens förhållande till marknaden förefaller att ha förbättrats. Riksbankens trovärdighet bygger dock på att den är opolitisk och oberoende. Det är därför viktigt för Riksbankens trovärdighet att direktionsledamöterna inte offentligt torgför sina politiska uppfattningar. Riksbanken bör begränsa sig till att upprätthålla prisstabilitet och den bör avhålla sig från utspel och kommentarer som inte har till syfte att öka transparensen och förutsägbarheten i Riksbankens penningpolitiska beslut.

LO-EKONOMERNA FÖRESLÅR:

- att kompensationen för egenavgifterna genomförs
- att en grupp med arbetsmarknadens parter och Finans-, Närings- och Socialdepartementet tillsätts som ska se över det framtida arbetskraftsutbudet
- att regeringen genomför en tydlig satsning på barnfamiljerna som också minskar marginaleffekterna
- att mer satsas inom arbetsmarknadspolitiken på bristyrkesutbildningar och lönebidrag
- att utbildningsbidraget höjs till lägsta dagpenning i a-kassan
- att kommunerna återges ett tydligt ansvar för bostadsförsörjningen
- att regeringen inför pendlingsstöd för bristyrken
- att kravet på sex månaders garanterad anställning för flyttbidrag bör slopas
- att en offentlig rehabiliteringsförsäkring införs
- att regeringen avvisar förslaget om förlängd sjuklöneperiod
- att Riksbanken utvecklar en tumregel för hur mycket de tolererar i avvikelse från målet på två års sikt
- att Riksbanken utvecklar en praxis som innebär att den avhåller sig från utspel och kommentarer som inte direkt har till syfte att öka transparensen och förutsägbarheten i Riksbankens penningpolitiska beslut. ▲

Den ekonomiska utvecklingen fram till och med 2004

Det finns goda förutsättningar för att den gynnsamma utveckling i den svenska ekonomin ska få sin fortsättning fram till och med år 2004. Därmed skulle ett stort steg på vägen mot fullsysselsättning kunna tas. Avgörande förutsättningar är en god utveckling av arbetskraftsutbudet och en väl fungerande lönebildning.

Utöver en prognos för i år och nästa år redovisas denna gång ett möjligt scenario i ett längre tidsperspektiv i form av en utblick för åren 2002-2004. Syftet är i första hand att ge möjlighet att analysera förutsättningarna för den kommande avtalsrörelsen men också att se vilka krav på den ekonomiska politiken som en sådan utveckling ställer

DEN INTERNATIONELLA UTVECKLINGEN

God tillväxt inom OECD-området

Tillväxten inom OECD-området var 3 procent 1999. I tre stora länder infriades inte förväntningarna; USA mjuklandade inte, Japan hann inte komma igång och i Tyskland är arbetet med att återförening två olika ekonomier ännu inte klart. I år väntas tillväxten bli 4 procent inom OECD, mycket tack vare den höga tillväxten i USA på 5 procent. USA står för drygt 1/3 av OECD-ländernas samlade ekonomi. Det är bara några enstaka länder som får tillväxttal som är lägre än 3 procent.

Något dämpad tillväxt i USA nästa år

I USA väntas inflationstrycket tvinga centralbanken att höja räntan, vilket de redan gjort sex gånger på 13 månader, styrräntan är nu 6,5 procent. Detta dämpar tillväxten så att den blir drygt 3 procent nästa år för att sedan sjunka till knappt 3 procent under åren 2002-2004. Inflationen blir som högst i år,

BNP, årlig förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
USA	4,2	5,0	3,1			
Japan	0,3	1,3	1,7			
Tyskland	1,5	2,9	3,0			
UK	2,1	3,0	2,8			
OECD	3,0	3,9	3,1	2,8	2,8	2,8
EMU-11	2,3	3,5	3,3	2,9	2,8	2,8
NORDEN	2,6	3,4	3,0	2,8	2,8	2,7
Exp.markn.vägd	2,3	3,3	2,9	2,7	2,7	2,7

TABELL 2:1.

BNP, årlig förändring
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

drygt 2,5 procent och sjunker sedan till drygt 2 procent under slutet av scenarioperioden.

Det blir långsamt bättre i Japan

I Japan ökar industriproduktionen sedan ett år tillbaka och orderingången på maskinsidan ökar också sedan förra sommaren. Detaljhandelns siffror och därmed den privata konsumtionen, som står för 60 procent av BNP, är dystrare, t o m en svagt sjunkande tendens sedan förra hösten. Problemen är budgetunderskottet och den växande statsskulden, just nu 130 procent av BNP, och den demografiska utvecklingen. Befolkningen blir allt äldre och pensionskostnaden allt mer betungande, därför sparar man privat till sin egen ålderdom i stället för att konsumera. Tillväxten kan bli knappt 1,5 procent i år, öka några tiondelar nästa år och bli drygt 2 procent 2002-2004. Inflationen går från i år -0,5 procent till 1 procent 2004.

Konjunkturtoppen nås i år i Euroområdet

Euroområdet får en starkare tillväxt i år, 3,5 procent, tack vare ökad export via en svag Eurokurs och ökande efterfrågan från en förbättrad världsekonomi. Under scenarioperioden sjunker tillväxten något, ner till knappt 3 procent. Inflationen är "ett litet spöke" som väntas tvinga den Europeiska centralbanken att strama åt och höja räntan. Ändå blir inflationen inom EMU drygt 2 procent i år och cirka 2 procent nästa år.

Arbetslösheten sjunker sakta

Arbetslösheten inom OECD är snart nere på den låga nivå som var under slutet av 80-talet, knappt 6 procent väntas den bli nästa år. Några länder utmärker sig med högre tal: Frankrike, Italien och Finland. De har över 9 procent just nu. Nästa år sjunker arbetslösheten i dessa länder med 0,5-1 procentenhet.

Lönekostnaderna ökar med cirka 3,5 procent inom OECD-området. De är lägre inom EMU-området, knappt 3 procent. I USA ökar lönerna med över 4 procent både i år och nästa år tack vare den höga produktiviteten. Även de nordiska länderna har närmare 4 procents löneökningstakt.

Det finns två priser på världsmarknaden som inte är långsiktigt hållbara, nämligen priset på dollar och olja. Därför utgår vi ifrån att dessa priser förändras i vårt scenario fram till år 2004.

Underskotten i USAs utrikeshandel gör att dollarn måste minska i värde

Underskotten i USAs utrikeshandel är för närvarande historiskt mycket stora, 4,5 procent av BNP, och det finns ännu inga tecken på att underskotten skulle minska med nuvarande värde på dollarn. Snarare ökar underskotten stadigt. Det är därför nödvändigt att dollarn minskar i värde för att underskotten ska kunna bli väsentligt lägre inom några år.

Vi antar därför att dollarn under perioden fram till år 2004 kommer att minska med 20 procent i värde mot euron och minska med 10 procent mot yen. En sådan minskning av dollarns värde skulle kunna leda till att underskottet i USAs utrikeshandel är halverat år 2004.

Oljepriset kommer att minska framöver

Oljepriset ligger för närvarande på 30 dollar per fat, vilket tillsammans med en högt värderad dollar innebär mycket höga oljepriser för länder utanför dollarområdet. Vi utgår ifrån att oljepriset under perioden fram till år 2004 kommer att minska ned till nivåer omkring 23 dollar per fat.

DEN SVENSKA UTVECKLINGEN

Svensk ekonomi befinner sig i nuläget i en stark expansionsfas. För i år och nästa år har vi inte funnit anledning att nämnvärt ändra bilden från vårens Ekonomiska utsikter. Export och import ser ut att bli något starkare än vår bedömning då. Å andra sidan tycks investeringar och offentlig konsumtion komma att bli något svagare, åtminstone i år. Sammantaget bedöms BNP öka med 4,3 procent i år och 3,8 procent 2001.

I ett längre perspektiv skiftar fokus från ekonomins efterfrågesida till utbudssidan i form av mängden tillgängliga resurser, främst arbetskraft. Ekonomin växer i den takt som resursläget medger. Vår bedömning är att arbetskraftsutbudet framöver medger en tillväxt på 3 procent per år.

Utblicken 2002-2004 blir med nödvändighet mer schablonartad än bedömningen för prognosåren och vi gör inget försök att teckna en konjunkturutveckling. De utvecklingstal som anges får ses som genomsnittsvärden för perioden.

Nedväxlingen i tillväxttakt från prognosårens 3,5-4 procent till 3 procent åren 2002-2004 förutsätts komma till stånd utan stramare penning- eller finanspolitik. Det faktum att ekonomin får anses växa i närheten av kapacitetstaket bör innebära ett större tryck på importefterfrågan. En anpassning nedåt av privat konsumtion bör komma till stånd när förmögenhetsutvecklingen går in i ett lugnare skede.

Tillväxten sedd från efterfrågesidan innehåller mycket inhemsk efterfrågan och kan kanske till och med karakteriseras som konsumtionsledd. Hushållens ställning stärks markant under perioden. Utvecklingen 1999-2004 kontrasterar starkt mot utvecklingen 1990-1998. Under 1990-talet, och särskilt efter deprecieringen av kronan 1992, har bidragen från utrikeshandeln varit starkt positiva – i genomsnitt för perioden 90-98 motsvarar de hela 1 procent per år. Samtidigt var bidraget till tillväxten från inhemsk efterfrågan 0.

Försörjningsbalans procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Priv konsumtion	4,1	4,5	4,0	3,0	3,0	3,0
Off konsumtion	1,8	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Investeringar	8,1	6,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Lagerinvesteringar *	-0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Export av varor o tjänster	5,2	9,5	8,0	6,0	6,0	6,0
Import av varor o tjänster	5,0	9,5	8,5	7,0	7,0	7,0
BNP	3,8	4,3	3,8	3,0	3,1	3,1

TABELL 2:2.

Försörjningsbalans
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

EFTERFRÅGAN OCH PRODUKTION

Utrikeshandel

Exporten gynnas av en ljus omvärldsbild och fortsatt bra konkurrenskraft

Bra tillväxt för svensk export bedöms vara möjlig under åren framöver. Exporten gynnas av en ljus omvärldsbild och en, efter kronfallet 1992, fortsatt bra konkurrenskraft. Vi räknar med att exporten under prognosåren 2000 och 2001 ökar med 9,5 respektive 8 procent och åren därefter med 6 procent.

Enligt nationalräkenskaperna tog exportutvecklingen åter ordentlig fart under andra kvartalet i år efter en viss dämpning under det första kvartalet. Bilden av en stark exportkonjunktur bekräftas av tillgängliga indikatorer, tex Konjunkturinstitutets barometer och SCBs orderstatistik.

Den internationella konjunkturen blir allt starkare. Efterfrågan på marknaderna för svensk export är därför hög under prognosåren. Viktiga avsättningsmarknader som de nordiska länderna samt Tyskland och Frankrike uppvisar markant starkare utveckling i år och nästa år jämfört med ifjol. Utvecklingen på de asiatiska marknaderna och i Nordamerika är fortsatt stark. För åren 2002-2004 antar vi, i enlighet med vår bedömning av den internationella tillväxten en fortsatt gynnsam marknadsutveckling.

Konkurrenskraften i termer av arbetskraftskostnader försvagas med ungefär 5 procent under perioden 2001-2004 efter att ha stärkts med 3 procent under åren innan. Orsaken till konkurrenskraftsförsvagningen står att finna i växelkurs effekter med ursprung i det dollarfall som är en del av omvärldsbilden.

Strukturförändringar inom svensk industri tenderar att göra exporten mindre konjunktur- och priskänslig

Svensk export vinner marknadsandelar under prognosåren. Åren därefter växer exporten i stort sett i takt med marknaden, trots viss konkurrenskraftsförsvagning. Strukturförändringar inom svensk industri tenderar att göra exporten mindre konjunktur- och priskänslig. Vi tror på en fortsatt stark utveckling för de branscher som i allt högre grad dominerar exporten, inte minst teleprodukter. Dels för att marknaden växer och dels för att företagen hävdar sig väl.

Importen utvecklas i linje med den starka efterfrågan

Importen bedöms under såväl prognos- som utblicksår utvecklas i linje med den starka efterfrågan. Vi räknar med att importen ökar med 9,5 respektive 8,5 procent i år och nästa år samt 7 procent åren därefter.

Fjolårets anmärkningsvärt svaga importutveckling diskuterades i vårens Ekonomiska utsikter. Vi betraktar den som en tillfällig företeelse och väntar oss en återgång till historiska mönster när det gäller relationen mellan efterfrågan och import.

Importen ser också ut att ha tagit fart i år enligt nationalräkenskaperna. Stark exportutveckling och en sammansättningen av inhemsk efterfrågan med mycket maskininvesteringar och ett stort inslag av kapitalvaror i hushållens konsumtion talar för hög importefterfrågan.

Det höga kapacitetsutnyttjandet i ekonomin bör ge en stimulans till importen

Det generellt sett höga kapacitetsutnyttjandet i ekonomin bör ge en extra stimulans till importen. Det är naturligt att importen blir starkare i takt med att kapacitetsutnyttjandet ökar. Import och lager har en buffertfunktion i ekono-

min och när neddragningar av lagren knappast är önskvärda ökar trycket på importsidan.

Prisrörelserna för råvarorna blir kraftiga i år

Prisrörelserna för råvarorna blir kraftiga i år, särskilt för oljeprodukter. Export- och importpriserna för varor bedöms mot den bakgrunden stiga med drygt 2 respektive knappt 4 procent. Åren framöver väntas prisrörelserna bli svagare. Den starkare kronan bidrar till stagnation på exportprissidan. Fallande oljepriser och appreciering gör att importpriserna faller med uppemot 1 procent år 2002.

Handelsbalansen ger fortsatt stora överskott

Handelsbalansen ger fortsatt stora överskott såväl under prognosåren som åren därefter. Importen växer snabbare än exporten, men då exportnivån är så pass mycket högre än importnivån stärks handelsbalansen. Bytesbalansen utvecklas enligt samma mönster som handelsbalansen.

Stora överskott i bytersbalansen är liktydigt med att sparandet är högt i den svenska ekonomin. Det beror inte minst på överskotten i de offentliga finanserna. Historiskt sett har offentligt och privat sparande vanligen samspelat så att över- och underskott i privat respektive offentlig sektor motvägt varann. Den viktigaste orsaken till det höga privata sparandet i nuläget är den låga investeringsnivån. Här är det naturligtvis den i jämförelse med tidigare årtionden låga nivån på bostadsinvesteringarna som spökar.

Investeringar

Med hög aktivitetsnivå i ekonomin och ett gynnsamt investeringsklimat finns förutsättningar för en stark investeringsutveckling

Med hög aktivitetsnivå i ekonomin och ett gynnsamt investeringsklimat finns förutsättningar för en stark investeringsutveckling åren framöver. Investeringarnas andel av BNP, investeringskvoten, är fortfarande låg i jämförelse med 1980-talet (även exklusive de i ett historiskt perspektiv mycket låga bostadsinvesteringarna). En uppgång av investeringskvoten ter sig rimlig som en del av ett balanserat tillväxtscenario.

Vi räknar med en genomsnittlig årlig ökningstakt för de totala fasta bruttoinvesteringarna på 7 procent från 2001 och framåt. Mot bakgrund av utfallet i nationalräkenskaperna för första halvåret ser utvecklingen ut att bli något svagare i år.

Näringslivets investeringsplaner enligt investeringsenkäten ger ett blandat intryck. Planerna för industrin och telekommunikationer har reviderats upp. För flera tjänstebranscher, tex handeln och de snabbväxande företagstjänster-

Export och import av varor												
procentuell förändring												
	1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser
Export	5,2	-1,4	9,5	2,1	8,0	0,7	6,5	0,0	6,5	0,0	6,5	0,0
Import	4,4	1,1	10,0	3,8	9,0	0,5	7,0	-0,9	7,0	0,0	7,0	-0,1

TABELL 2.3.

Export och import av varor
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

na, redovisas en svag investeringsvilja. Det är dock rimligt att räkna med högre investeringstakt än vad planerna visar mot bakgrund av de goda förutsättningar som finns för handen.

Många skäl talar för att investeringsaktiviteten framöver kan bli hög:

- Kapacitetsutnyttjandet är högt och växande. Den snabba ökningstakten för produktionen gör att allt mer av tillgänglig kapacitet tas i anspråk.
- Lönsamheten är god. I industrin är vinstandelen högre än under 1980-talet. Vinstandelarna i näringslivet stiger svagt från och med nästa år i våra beräkningar.
- Förhållandet mellan marknadsvärde och återanskaffningsvärde för kapital (Tobins q) är, efter senare års utveckling av aktiekurserna, fördelaktigt ur investeringssynpunkt.
- Snabbare tekniskt utveckling stimulerar investeringarna. Avskrivningstiderna torde bli kortare, vilket kräver en högre investeringstakt bara för att hålla kapitalstocken intakt.

Den breda produktionsuppgången i ekonomin gör att investeringsuppsvinget bör komma att omfatta flertalet branscher och alla investeringstyper. En viktig faktor för den goda byggkonjunkturen är det ökande bostadsbyggandet.

Bostadsinvesteringarna har tagit fart

Bostadsinvesteringarna har tagit fart och vi räknar med tvåsiffriga ökningstal framöver. Den låga nivån på bostadsbyggandet i utgångsläget gör att investeringarna måste växa snabbt bara för att ersätta förslitningen av bostadsbeståndet. Vi tror behov och efterfrågan, inte minst i storstadsområdena, ger underlag för en högre investeringstakt än de 15-20 procent under prognosåren och 10 procent sedan som ligger i beräkningarna. Hindren för ytterligare expansion av bostadsinvesteringarna torde ligga på utbudssidan, främst i form av brist på byggnadsarbetare.

Lagerinvesteringarna väntas ge neutrala effekter på efterfrågan via en måttlig, trendmässig lageruppbyggnad under åren framöver.

Totala investeringar						
procentuell volymförändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	0,6	6,0	6,5	7,2	7,2	7,1
Övrigt näringsliv	11,0	5,1	5,8	7,2	7,2	7,1
Totalt	8,1	6,0	7,0	7,0	7,0	7,0

TABELL 2.4.

Totala investeringar
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Hushållens situation
stärks markant

Konsumtion

En stark konsumtionsutveckling under en följd av år är ett utmärkande drag i vårt scenario för den ekonomiska utvecklingen fram till och med 2004. Hushållens situation stärks markant. Den reala disponibla inkomsten växer åren 1999-2004 i en takt som inte uppnåtts under så lång period sedan rekordåren 1960-1975.

Den privata konsumtionen
går på högvarv

Den privata konsumtionen går för närvarande på högvarv. Indikatorerna för konsumtionsutvecklingen är fortsatt mycket positiva. Detaljhandelsstatistiken, nybilsregistreringen och stor optimism enligt hushållens inköpsplaner signalerar stor köplust. Vi räknar, liksom i vårens Ekonomiska utsikter, med att konsumtionen stiger med 4,5 procent i år och 4 procent nästa år. Stora reala inkomstökningar och stark förmögenhetsställning är de viktigaste drivkrafterna. Åren 2002-2004 förutsätter vi en nedväxling av konsumtionens ökningstakt till, ändå starka, 3 procent.

Något lugnare konsumtions-
utveckling under utblicksåren

Den något lugnare konsumtionsutvecklingen under utblicksåren jämfört med prognosåren har sin grund dels i långsammare inkomstökning, dels i en svagare förmögenhetstillväxt. Hushållens förmögenheter har ökat kraftigt under slutet av 1990-talet. Under åren 1996-99 var den reala förmögenhetstillväxten (nominell förmögenhet deflaterad med KPI) över 10 procent per år. Denna utveckling var ett resultat av kraftigt stigande priser på villor och aktier. I år beräknas förmögenhetstillväxten sjunka till en real ökning på 5 procent. Från och med nästa år väntas hushållens reala förmögenhetstillväxt bli mer måttliga 2,5 procent, som ett resultat av att villapriserna ökar med 3,5 procent och aktiernas värde stiger med 5 procent.

Hushållen har till stor del belånat den kraftiga förmögenhetstillväxten under slutet av 1990-talet. Sparkvoten har därför minskat väsentligt. En förmögenhetstillväxt på endast 2,5 procent bedöms inte vara tillräcklig för att hushållen skall fortsätta att belåna sina tillgångar, vilket bidrar till att sparkvoten väntas bli oförändrad under åren fram till och med 2004.

Disponibel inkomst och privat konsumtion,

procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Lönesumma	6,2	6,0	5,4	4,7	4,7	4,6
Disponibel inkomst	3,9	5,4	5,2	4,8	4,8	4,8
Konsumentpris, IPI	0,7	0,9	1,3	1,6	1,6	1,5
Real disp. inkomst	3,1	4,4	3,9	3,1	3,2	3,3
Privat konsumtion	4,1	4,5	4,0	3,0	3,0	3,0
Sparkvot	2,1	2,0	1,8	2,0	2,1	2,4

TABELL 2:5.

Disponibel inkomst och privat konsumtion
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Inkomstöverföringar till hushållen i form av skattelättnader på 10-15 miljarder kronor per år

Mycket höga ökningstal för hushållens reala disponibla inkomster, runt 4 procent per år, förutses för prognosåren, men även åren därefter blir utvecklingen stark, drygt 3 procent. God reallöneutveckling och stigande sysselsättning, men också skattelättnader ligger bakom utvecklingen. Vi räknar med inkomstöverföringar till hushållen i form av skattelättnader på 10-15 miljarder kronor per år under såväl prognos- som utblicksår. Antagandet inrymmer full kompensation till hushållen för den allmänna pensionsavgiften.

Den offentliga konsumtionen förväntas stiga med 1,5 procent per år under hela scenarioperioden. Utvecklingen hittills i år har enligt nationalräkenskaperna varit svag, men måste rimligen ta fart under hösten, särskilt i kommunerna.

Förutsättningar för kommunal konsumtionsökning finns i form av snabbt växande skatteinkomster

Förutsättningar för kommunal konsumtionsökning finns i form av snabbt växande skatteinkomster genererade av den starka sysselsättningstillväxten, samtidigt som efterfrågan på service inom delar av primärkommunernas och landstingens ansvarsområden är stor. Vår bedömning är att med konsumtionsökningar på 1,5 procent kan kraven på balans i kommunernas ekonomi mötas för kommunsektorn som helhet.

Uppemot två tredjedelar av den offentliga konsumtionen avser sjuk- och äldre vård, barnomsorg och utbildning. En mycket stor del härav konsumeras av dels barn, dels äldre personer. Mot bakgrund av den demografiska utvecklingen (antal barn i behov av förskola och skola, gamla i behov av vård) implicerar konsumtionsökningen på 1,5 procent en successiv kvalitetshöjning i fråga om utbildnings- och sjukvårdstjänster.

Mot den breda expansionen på efterfrågesidan svarar en kraftigt och väl spridd produktionsuppgång

PRODUKTION OCH PRODUKTIVITET

Mot den breda expansionen på efterfrågesidan svarar en kraftigt och väl spridd produktionsuppgång. Industrin och tjänstesektorn följer samma mönster som BNP – produktionsutvecklingen blir något svagare under utblicksåren 2002-2004. För byggsektorn förutses en stabil expansionstakt på uppemot 7 procent för hela scenarioperioden.

Industriproduktionen stimuleras av ökad export i spåren av internationell konjunkturuppgång. Kapacitetsutnyttjandet ökar och för industrin torde eventuella bristsymptom komma att gälla fysiskt kapital i minst lika hög grad som arbetskraft. Byggkonjunkturen präglas av vändningen uppåt för bostadsbyggandet. Här kan brist på byggnadsarbetare sätta gränser för expansionsmöjligheterna. Den privata tjänstesektorn har utvecklats starkt sedan ett antal år. Expansionen bedöms få en fortsättning, men i lugnare takt. Tjänstesektorns utveckling relativt andra sektorer förutsätts förlora något i styrka. Risken för kapacitetsrestriktioner blir därigenom mindre.

Vi räknar med en produktivitet utveckling på 2,5 procent i näringslivet

Vi räknar med en produktivitet utveckling på 2,5 procent i näringslivet för hela scenarioperioden (innebärande en BNP-produktivitet på 2 procent, produktivitet utvecklingen i offentlig sektor sätts av princip till 0 i nationalräkenskaperna). Det är i stort samma ökningstakt som genomsnittet under 1990-talet. Man måste då hålla i minnet att första halvan av 90-talet var en speciell period med djup kris och snabb utslagning av lågproduktiva företag. Produktivitet utvecklingen i näringslivet var då nära 3 procent.

I vårens ekonomiska utsikter angavs några skäl som talar för en hög långsiktig ökningstakt för produktiviteten. Vi resonerade om en ny makroekonomisk miljö där förtroende för inflationsmålet och stabila inflationsförväntningar innebär ett starkt omvandlingstryck, då ökade kostnader inte kan övervältras på priserna. Vidare kommer investeringar och utbildningsåtgärder att börja betala sig. IT-utvecklingen förbättrar ekonomins funktionssätt och avregleringar och ökad konkurrens befrämjar produktivitetens utveckling.

Man kan fråga sig om inte den starka sysselsättningsökningen i vårt scenario innebär att den genomsnittliga produktiviteten minskar. Nyanställda kan åtminstone under en tid förväntas vara mindre produktiva än personer med längre erfarenhet. Argumentet kan äga sin riktighet. Mot det står emellertid att det i första hand är verksamheter med hög produktivitet som expanderar.

SYSSELSÄTTNING, ARBETSKRAFTSUTBUD OCH ARBETSLÖSHET

Sysselsättningen bedöms bli bred och stark

Sysselsättningsförloppet har åter tagit fart i år efter en period av stagnation under andra halvåret i fjol. Den genomsnittliga sysselsättningsökningen i år och nästa år bedöms bli 90 respektive 75 000 personer. Utvecklingen avtar något under 2001 då efterfrågan/produktionen ökar långsammare. Under utblicksåren bedömer vi att sysselsättningen kan öka med drygt 60 000 personer per år. Sysselsättningsuppgången bedöms bli bred och omfatta alla sektorer. Från 2002 och framåt återfinns de största ökningarna i offentlig sektor.

Redan mot slutet av 2002 är sysselsättningsgraden 80 procent

Den kraftiga sysselsättningsökning som bedöms vara möjlig i vårt scenario innebär att andelen reguljärt sysselsatta av befolkningen i åldern 20-64 år stiger till 82 procent år 2004. Regeringens sysselsättningsmål skulle alltså nås med råge. Redan mot slutet av 2002 är sysselsättningsgraden 80 procent.

Det finns en stor utbudspotential

Det totala utbudet har hittills i år utvecklats svagare än vi trodde i vårens ekonomiska utsikter och nedgången i total arbetslöshet har varit stor. Vi förväntar oss att utbudet tar bättre fart under hösten så att den genomsnittliga tillväxten blir 35 000 personer i år. Åren därefter bedömer vi det som möjligt att det totala utbudet kan öka med sammanlagt 190 000 personer, då det enligt vår mening finns en stor utbudspotential. Många av dessa torde idag befinna sig i studier.

Arbetsmarknadsläget						
tusental	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	4307	4364	4393	4446	4503	4559
Sysselsatta	4066	4156	4230	4291	4353	4414
Total arbetslöshet, proc.	8,5	7,1	6,6	6,1	5,6	5,1
Öppen arbetslöshet, proc.	5,6	4,8	3,7	3,5	3,3	3,2

TABELL 2:6.

Arbetsmarknadsläget
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Den öppna arbetslösheten hamnar under 4 procent i slutet av i år

Omfånget av arbetsmarknadspolitiska åtgärder är ännu kvar på låg nivå efter neddragningen i fjol höst. Vi väntar oss att åtgärderna trappas upp under hösten. Årsgenomsnittet blir ändå lägre än förra året. Under våren nästa år är det sen rimligt att tänka sig att en minskning av åtgärderna i takt med det alltmer förbättrade arbetsmarknadsläget tar sin början. Med en ökning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under hösten - en betydligt mindre ökning än den vi i vårens Ekonomiska utsikter bedömde skulle komma - kan den öppna arbetslösheten hamna under 4 procent i slutet av i år.

Slutåret 2004 bedöms den totala arbetslösheten kunna sjunka till ca 5 procent

Såväl den totala som den öppna arbetslösheten faller successivt under hela scenarioperioden. Slutåret 2004 bedöms den totala arbetslösheten kunna sjunka till ca 5 procent och den öppna till drygt 3 procent.

Nyckeln till den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden står att finna i tanken om en tillräckligt stor arbetskraftspotential, en utbudsreserv

Nyckeln till den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden står att finna i tanken om en tillräckligt stor arbetskraftspotential, en utbudsreserv. År 1991 var utbudet av arbetskraft på arbetsmarknaden 4 570 000 personer. Av dessa hade 4 340 000 personer ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden och 230 000 personer var i någon form arbetslösa (öppet arbetslösa eller i någon arbetsmarknadspolitisk åtgärd).

År 1999 hade utbudet minskat till 4 410 000 personer, en minskning med 160 000, trots att befolkningen i arbetsför ålder hade ökat med 200 000 personer. Den reguljära sysselsättningen hade minskat till 4 030 000. Minskningen av arbetsutbudet berodde främst på att många hade sökt sig till den reguljära undervisningen eller bara hade ledsnat på att söka efter jobb som inte fanns. Arbetslösheten låg på 370 000 personer.

År 1991 hade 40 procent av ungdomar i åldersgruppen 15-19 år sökt sig till arbetsmarknaden i stället för att fortsätta sina studier. Detta var sannolikt en för stor andel för att vara långsiktigt hållbar i ett välutvecklat samhälle. Man kan anta att en mer långsiktigt hållbar situation hade varit att 100 000 fler hade fortsatt sina studier i stället för att söka sig till arbetsmarknaden.

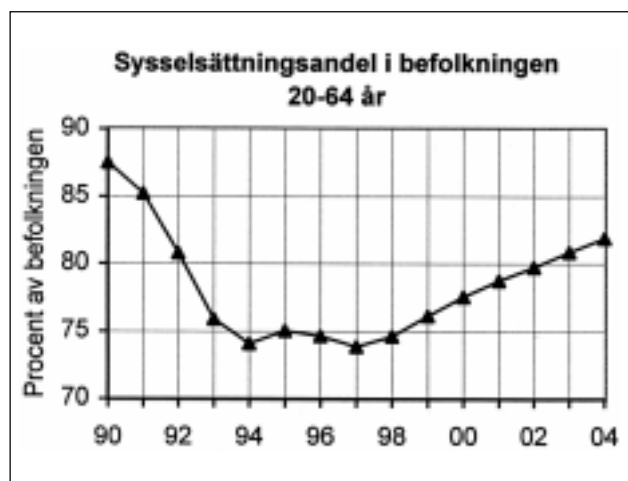

DIAGRAM 2:1.

Sysselsättningsandel i befolkningen
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

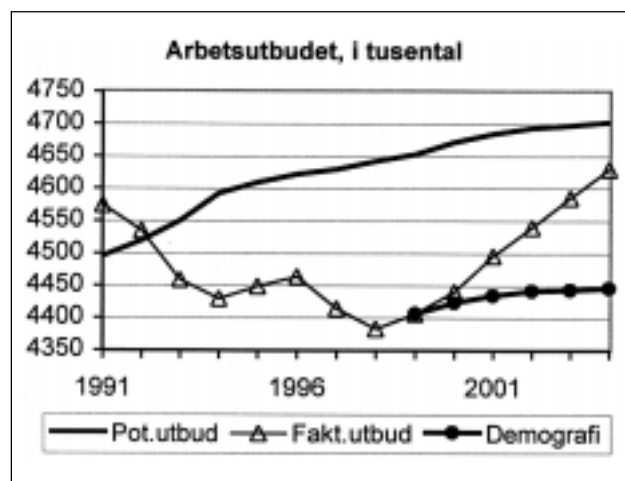

DIAGRAM 2:2.

Arbetsutbudet, i tusental
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

År 1999 kan man uppskatta att det fanns en utbudsreserv på ca 250 000 personer

År 2004 finns det fortfarande kvar 70 000 personer i utbudsreserven

Bristsymptomen är inte tillräckligt breda för att allvarligt störa pris- och lönebildningen

År 1999 kan man därför uppskatta att det fanns en utbudsreserv på ca 250 000 personer, det potentiella utbudet var således 250 000 personer fler än det faktiska. Utbudsreserven hade uppstått på grund av det minskade utbudet och den ökande befolkningen med avdrag för ett ökat antal ungdomar i studier.

Den ekonomiska utveckling som beskrivs i vårt scenario innebär att reguljär sysselsättning mellan åren 1999 och 2004 ökar med 360 000 personer och att utbudet av arbetskraft ökar med 220 000 personer. Den demografiska utvecklingen innebär att det potentiella utbudet ökar med 50 000 personer. Detta innebär att den beskrivna ekonomiska utvecklingen är fullt möjlig utifrån de restriktioner som gäller antalet personer i arbetskraften. År 2004 finns det fortfarande kvar 70 000 personer i utbudsreserven.

En avgörande fråga är om arbetskraftsbrist och flaskhalsproblem uppkommer när sysselsättningen ökar så kraftigt som för närvarande. Vi hävdade i vårens Ekonomiska utsikter att bristsymptom visserligen fanns i nuläget, men att dessa inte var tillräckligt breda för att allvarligt störa pris- och lönebildningen. Andras genomgångar av tillgängliga indikatorer, t.ex. Konjunkturinstitutet (Konjunkturläget, juni 2000) och Riksbanken (Inflationsrapporten, juni 2000) landar i liknande slutsatser. Det bedöms fortfarande finnas lediga resurser i ekonomin.

Enligt vår bedömning kommer ökningen av sysselsättningen även fortsättningsvis vara stark. Att undvika uppkomsten av flaskhalsar blir därför en viktig uppgift för arbetsmarknadspolitiken. Den gynnsamma utveckling av det totala arbetskraftsutbudet som kännetecknar åren framöver är grundläggande för att arbetskraftsbrist ska bli ett hanterbart problem. Satsningar på utbildningen i form av kunskapslyftet och utbyggnaden av högskolan bidrar till en smidigare anpassning mellan efterfrågan och utbud av arbetskraft. Anpassning gynnas också av att den efterfrågeökning vi bedömer komma till stånd karakteriseras av stor bredd.

För närvarande är bristsymptomen mest uttalade i vissa tjänstebranscher som uppdragsverksamhet och data. Det förtjänar att påpekas att dessa verksamheter kunnat expandera kraftigt under en rad år trots att bristen på personal har angetts som stor. Övrigt näringsliv, dominerat av privata tjänster, bedöms under utblicksåren gå in i en lugnare tillväxtfas. Snabbväxande (ofta IT-relaterade) tjänsteföretag har hittills vuxit genom att öka antalet anställda. Produktivitet och vinster har utvecklats svagare. Det är rimligt att tänka sig en konsolidering av verksamheten där sysselsättningen utvecklas lugnare och produktiviteten går upp.

LÖNER OCH PRISER

Under år 1999 ökade lönerna i genomsnitt för hela arbetsmarknaden med knappt 3,5 procent. I den privata sektorn ökade lönerna med 3 procent och i den offentliga med 4 procent. I privat sektor ökade arbetarnas löner långsammare än tjänstemännens, 2,5 procent jämfört med 3,5 procent. Den högsta löneökningen bland ekonomins större branscher fick tjänstemännen inom finansiella tjänster och konsultverksamhet samt byggverksamhet där löneökningarna blev 6 procent.

Inom hela industrin ökade arbetarnas löner under 1999 med endast 2 procent och tjänstemännens löner med 3, vilket innebar att industrins totala löneläge ökade med knappt 2,5 procent. Den lägre löneökningstakten inom industrin jämfört med den övriga arbetsmarknaden berodde främst på industriavtalets konstruktion där en lönerevisionen under 1999 först skedde mot slutet av året. Under det första halvåret i år ligger löneökningarna på 3,5 procent.

Inom verkstadsindustrin ökade lönerna för både arbetare och tjänstemän med 2 procent under 1999, men de har under första halvåret i år ökat med 3,5 respektive 4 procent.

Inom handelns område ökade lönerna med 3 procent under 1999 och denna takt har ökat med ett par tiondelar under första halvåret i år. Inom primärkommunerna ökade lönerna med 3,5 procent under 1999 medan de ökade med 5 procent inom landstingen. Under första halvåret i år har ökningstakterna varit knappt 3,5 respektive 4,5 procent.

Bilden av löneutvecklingen under första halvåret år 2000 är att löneökningarna inom arbetsmarknadens huvudsektorer ligger på 3-4 procent

Den grova bilden av löneutvecklingen under första halvåret år 2000 är att löneökningarna inom arbetsmarknadens huvudsektorer ligger i intervallet 3-4 procent. Inom den privata sektorn ökar arbetarnas löner med 3 procent och tjänstemännens med 3,5. Inom den offentliga sektorn ligger löneökningarna på 4 procent.

Det samhällsekonomiska löneutrymmet innebär löneökningar på 3,5 procent

Till skillnad mot år 1999 är det ingen huvudgrupp som drar iväg på ett anmärkningsvärt sätt, vilket indikerar att den allmänna efterfrågan på ekonomins olika huvudsektorer inte är alltför ojämnt fördelad. Detta bidrar till att skapa bra förutsättningar för att den kommande lönerörelsen ska leda till löneökningar inom det samhällsekonomiska löneutrymmet. I kapitel 3 argumenterar vi för att detta utrymme innebär löneökningar på 3,5 procent per år.

Med löneökningar på 3,5 procent bedöms inflationsstrycket bli svagt, klart under Riksbankens inflationsmål

Med löneökningar inom ramen för det samhällsekonomiska utrymmet, 3,5 procent, bedöms inflationsstrycket bli svagt, klart under Riksbankens inflationsmål under hela scenarioperioden. Hög produktivitetstillväxt bidrar till att inflationsimpulserna från lönebildningen blir svaga. Importpriserna är inflationshöjande i synnerhet i år, men även nästa år, mycket beroende på det höga oljepriset. Längre fram i tiden verkar sjunkande oljepriser och successivt starkare krona inflationsdämpande

Bidrag till prisökningen												
	1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb
ULC	2,0	1,5	0,6	0,3	1,0	0,7	0,9	0,7	0,9	0,7	0,9	0,7
Kapitalandel	-2,7	-1,3	-1,3	-0,8	0,3	0,1	1,6	0,8	0,8	0,4	0,8	0,4
Importpris	1,2	0,4	3,2	0,9	0,5	0,2	-0,9	-0,3	0,0	0,0	-0,2	0,0
Ind skatt, taxor		0,1		0,5		0,3		0,4		0,4		0,4
Prisökning		0,7		0,9		1,3		1,6		1,6		1,5

TABELL 2:7.

Bidrag till prisökningen
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Ökningen av konsumentpriserna mätt som implicitprisindex för privat konsumtion (IPI) kan dekomponeras i bidrag från löneinflation (arbetskraftskostnad per enhet, (ULC), vinstförändringar och importprisernas utveckling. Därtill kommer administrativa prisökningar (skatter och taxor).

Inflationstrycket från lönesidan är lågt, runt 1 procent under hela perioden 2000-2004. Vinstandelarna i näringslivet faller i år liksom i fjol. Under återstoden av scenarioperioden kommer en viss återhämtning till stånd. Slutåret för beräkningarna är vinstandelarna i stort sett tillbaka på 1998 års nivå. Vinstandelsförändringarna är starkt relaterade till importprisernas utveckling. Företagen låter inte importprisförändringar slå igenom på konsumentpriserna utan vinsterna får fungera som stötdämpare. Importprisutvecklingen drar upp prisökningstakten i år och dämpar eller är neutral i förhållande till prisutvecklingen övriga år. Administrativa prisökningar ger ett positivt prisdrag alla år under scenarioperioden. ▲

Bilaga: Tabeller och diagram

BNP inom OECD-området						
förändring i procent från föregående år						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
USA	4,2	5,0	3,1			
Japan	0,3	1,3	1,7			
Tyskland	1,5	2,9	3,0			
Frankrike	2,9	3,7	3,3			
Italien	1,4	2,9	3,0			
UK	2,1	3,0	2,8			
Danmark	1,6	2,3	2,2			
Norge-fastland	0,8	1,7	2,0			
Finland	3,5	5,3	4,2			
Sverige	3,8	4,3	3,8			
OECD	3,0	3,9	3,1	2,8	2,8	2,8
EMU-11	2,3	3,5	3,3	2,9	2,8	2,8
NORDEN	2,6	3,5	3,1	2,8	2,8	2,7
Exp.markn.vägd	2,3	3,3	2,9	2,7	2,7	2,7

TABELL 2:8.

BNP inom OECD-området
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Konsumentpriser, (implicitpriser)						
förändring i procent från föregående år						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
USA	1,6	2,7	2,4			
Japan	-0,5	-0,4	0,0			
Tyskland	0,8	1,6	1,5			
Frankrike	0,7	1,4	1,5			
Italien	2,2	2,6	2,4			
UK	2,0	2,0	2,2			
Danmark	2,5	2,8	2,3			
Norge-fastland	2,2	2,7	2,3			
Finland	2,1	2,5	2,3			
Sverige	0,7	0,9	1,3			
OECD	1,2	2,0	1,9	1,9	2,0	2,0
EMU-11	1,4	2,1	2,0	2,0	1,9	1,9
NORDEN	1,7	2,1	2,0	2,2	2,2	2,2
Exp.konk.vägd	1,2	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Höginflationsländer ingår ej						

TABELL 2:9.

Konsumentpriser
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Arbetslöshet i procent av arbetskraften, def. enligt ILO			
	1999	2000	2001
USA	4,2	4,0	4,2
Japan	4,7	4,8	4,7
Tyskland	8,7	8,2	7,6
Frankrike	11,3	9,8	9,0
Italien	11,4	10,8	10,2
UK	6,1	5,6	5,8
Danmark	5,5	5,2	5,1
Norge-fastland	3,2	3,6	3,8
Finland	10,2	9,5	8,6
Sverige	7,2	6,2	4,8
OECD	6,3	5,9	5,7
EMU-11	10,0	9,1	8,4
NORDEN	6,5	6,0	5,4
Exp.konk.vägd	7,3	6,7	6,4

TABELL 2:10. Arbetslöshet i procent av arbetskraften
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Lönekostnadsökning per anställd i nä- ringslivet, i procent från föregående år			
	1999	2000	2001
USA	4,4	4,2	4,6
Japan	-0,3	0,8	1,0
Tyskland	1,8	2,6	2,7
Frankrike	1,8	2,8	2,8
Italien	2,2	2,5	2,8
UK	5,4	5,0	5,6
Danmark	4,2	4,0	3,8
Norge	5,6	4,6	4,6
Finland	2,6	4,0	4,0
Sverige	3,3	3,1	3,5
OECD	2,8	3,3	3,5
EMU	1,9	2,9	3,0
NORDEN	3,9	3,8	3,9
Exp.konk.vägd	2,6	3,1	3,3
Höginflationsländer ingår ej			

TABELL 2:11. Lönekostnadsökning per anställd i närings-
livet. KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Försörjningsbalans procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Priv konsumtion	4,1	4,5	4,0	3,0	3,0	3,0
Off konsumtion	1,8	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Investeringar	8,1	6,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Lagerinvesteringar *	-0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Export av varor o tjänster	5,2	9,5	8,0	6,0	6,0	6,0
Import av varor o tjänster	5,0	9,5	8,5	7,0	7,0	7,0
BNP	3,8	4,3	3,8	3,0	3,1	3,1
Inhemsk slutefterfrågan	4,1	3,9	3,8	3,3	3,3	3,4
Inhemsk efterfrågan	3,6	4,0	3,8	3,3	3,3	3,4
Konsumtion	3,3	3,5	3,1	2,5	2,5	2,5
Nyckeltal:						
Industriproduktion	4,2	5,2	3,9	3,7	3,8	3,5
Arbetslöshet, total **	8,5	7,1	6,6	6,0	5,6	5,1
Arbetslöshet, öppen ***	5,6	4,8	3,7	3,5	3,3	3,2
Timlön	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5	3,5
Konsumentpriser (IPI)	0,7	0,9	1,3	1,6	1,6	1,5
KPI	0,3	1,3	1,8	1,6	1,6	1,5
Bytesbalans, Mdr kr	52	45	53	72	79	79
* förändring i procent av föregående års BNP						
** procent av totalt utbud						
*** procent av arbetskraften						

TABELL 2:12.

Försörjningsbalans
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Försörjningsbalans, implicitpriser						
procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Priv konsumtion	0,7	0,9	1,3	1,6	1,6	1,5
Off konsumtion	2,9	2,0	2,3	2,4	2,3	2,3
Investeringar	1,6	0,8	1,0	1,1	1,2	1,1
Lagerinvesteringar *	1,6	0,6	0,7	0,9	1,1	1,0
Export av varor o tjänster	-1,1	1,7	0,8	0,3	0,2	0,2
Import av varor o tjänster	1,2	3,2	0,5	-0,9	0,0	-0,2
BNP	0,4	0,6	1,6	2,2	1,7	1,7

TABELL 2:13.

Försörjningsbalans, implicitpriser
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden													
procentuell förändring													
	1999		2000		2001		2002		2003		2004		
	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	
Timlönekost	2,3	2,6	3,5	3,3	3,5	3,4	3,5	3,3	3,5	3,3	3,5	3,3	
Produktivitet	2,9	2,1	3,6	2,9	3,6	3,0	3,4	2,9	3,4	2,9	3,4	2,9	
ULC	-0,3	0,5	-0,2	0,4	-0,1	0,4	0,1	0,4	0,1	0,4	0,1	0,4	
RULC nat. *	-0,8		-0,6		-0,5		-0,2		-0,3		-0,3		
Växelkurs	-2,1		0,4		1,2		2,4		1,6		1,6		
RULC **	-2,9		-0,2		0,7		2,1		1,3		1,3		

* relativ arbetskostnad mätt i nationella valutor
** relativ arbetskostnad mätt i gemensam valuta

TABELL 2:14.

Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bytesbalansen						
miljarder kronor						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Handelsbalans	132	134	141	153	160	167
Tjänstebalans	-22	-23	-24	-19	-19	-19
Transferbalans	-58	-66	-64	-62	-62	-62
Bytesbalans	52	45	53	72	79	79
I procent av BNP	2,6	2,2	2,4	3,1	3,3	3,1

TABELL 2:15.

Bytesbalansen
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Totala investeringar						
procentuell volymförändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	0,6	6,0	6,5	7,2	7,2	7,1
Övrigt näringsliv	11,0	5,1	5,8	7,2	7,2	7,1
Offentlig sektor	4,4	3,1	2,5	3,5	3,5	3,5
Totalt	8,1	6,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Maskiner	11,5	4,8	5,7	6,9	6,9	6,8
Byggnader	3,7	7,5	9,5	7,3	7,3	7,4
Bostäder	18,8	15,0	20,0	10,0	10,0	10,0
Övriga investeringar	6,7	7,5	4,4	6,8	6,8	6,7

TABELL 2:16. Totala investeringar
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löner, priser och privat konsumtion						
procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Timlöner	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5	3,5
Arbetade timmar	2,7	2,3	1,8	1,1	1,1	1,1
Lönesumma	6,2	6,0	5,4	4,7	4,7	4,6
Övr faktorinkomster	2,3	4,0	4,3	3,7	2,2	2,2
Transfereringar	0,9	1,9	1,6	2,7	3,6	3,6
Skatter	4,0	2,8	2,3	1,9	2,1	1,9
Disponibel inkomst	4,0	5,3	5,0	4,9	5,0	5,0
Disponibel inkomst just. **	3,9	5,4	5,2	4,8	4,8	4,8
Konsumentpris *	0,7	0,9	1,3	1,6	1,6	1,5
Real disponibel inkomst	3,1	4,4	3,9	3,1	3,2	3,3
Privat konsumtion	4,1	4,5	4,0	3,0	3,0	3,0
Sparkvotens förändring	-1,0	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,2
Sparkvot	2,1	2,0	1,8	2,0	2,1	2,4
* implicitprisindex						
** justering för sparande i avtalspensioner						
KPI	0,3	1,3	1,8	1,6	1,6	1,5
KPI, dec-dec	1,2	1,7	1,8			

TABELL 2:17. Löner, priser och privat konsumtion
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Produktion inom olika sektorer						
procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	4,2	5,2	3,9	3,7	3,8	3,5
Byggnads	5,9	6,0	6,8	6,9	7,0	6,9
Övrigt näringsliv	4,2	5,0	4,5	3,1	3,1	3,1
Offentlig sektor	1,2	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
BNP	3,6	4,3	3,8	3,1	3,1	3,0
Näringsliv	4,3	5,1	4,5	3,5	3,6	3,4

TABELL 2:18. Produktion inom olika sektorer
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsproduktivitet procentuell förändring						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	2,9	3,6	3,6	3,4	3,4	3,4
Byggnads	1,0	1,5	1,5	1,7	1,7	1,7
Övrigt näringsliv	0,7	2,1	2,2	2,4	2,4	2,4
Offentlig sektor	-0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
BNP	0,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Näringsliv	1,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5

TABELL 2:19.

Arbetsproduktivitet
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningen förändring i tusental						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	-5	12	2	5	6	3
Byggnads	5	10	12	13	14	15
Övrigt näringsliv	76	48	40	18	18	17
Offentlig sektor	14	20	20	25	25	25
Totalt	89	90	74	61	63	61
Därav näringsliv	75	70	54	36	38	35

TABELL 2:20.

Sysselsättningen
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget tusental						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	4307	4364	4393	4446	4503	4559
Sysselsatta	4066	4156	4230	4291	4353	4414
Totalt utbud	4406	4440	4496	4540	4585	4629
Total arbetslöshet	373	314	295	275	255	236
Åtgärd. utanför arbetskraft.	99	76	103	94	82	70
Åtgärder i arbetskraften	33	30	29	26	24	22
Öppet arbetslösa	240	208	163	155	150	145
Total arbetslöshet, proc.	8,5	7,1	6,6	6,1	5,6	5,1
Öppen arbetslöshet, proc.	5,6	4,8	3,7	3,5	3,3	3,2

TABELL 2:21.

Arbetsmarknadsläget
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löneökning per timme i industrin förändring i procent från föregående år						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
USA	3,1	4,2	4,6			
Japan	0,9	0,8	1,0			
Kanada	0,1	2,5	3,2			
Tyskland	2,6	2,6	2,7			
Frankrike	2,4	2,6	2,8			
Italien	2,9	2,5	2,8			
UK	4,1	5,0	5,6			
Belgien	2,4	3,6	2,9			
Nederländerna	3,1	3,9	3,7			
Schweiz	1,5	2,5	2,9			
Spanien	2,9	3,9	3,9			
Österrike	3	3,2	3,5			
Danmark	4,5	4,0	3,8			
Norge	5,0	4,6	4,6			
Finland	2,8	4,0	4,1			
Sverige	2,3	3,6	3,5			
Exportkonkurrensvägda						
OECD-16	2,6	3,3	3,4	3,3	3,3	3,3
Väst-europa	2,9	3,2	3,4	3,4	3,4	3,4
EMU	2,7	2,8	3,0	3,2	3,2	3,2

TABELL 2:22.

Löneökning per timme i industrin
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

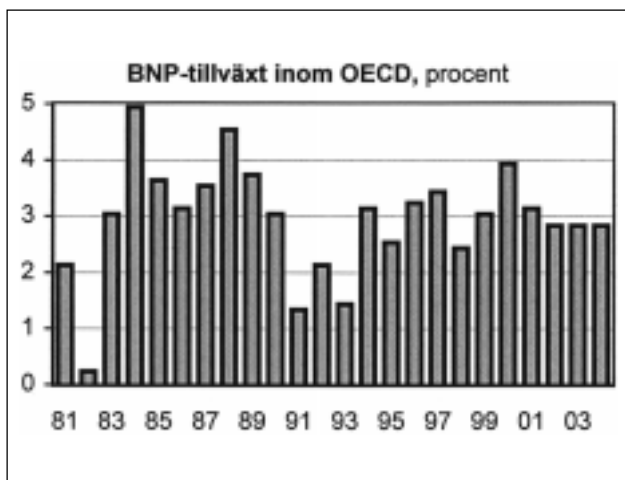

DIAGRAM 2:3. BNP-tillväxt inom OECD
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

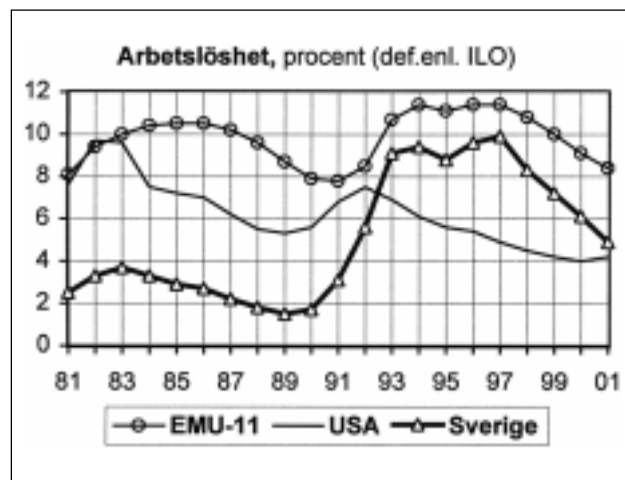

DIAGRAM 2:4. Arbetslöshet i procent av arbetskraften
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:5. Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter
KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:6. Svenska växelkurser
KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

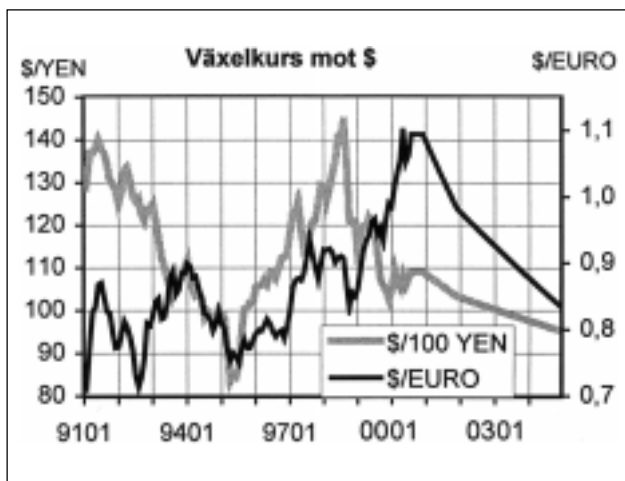

DIAGRAM 2:7. Växelkurs mot dollar
KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

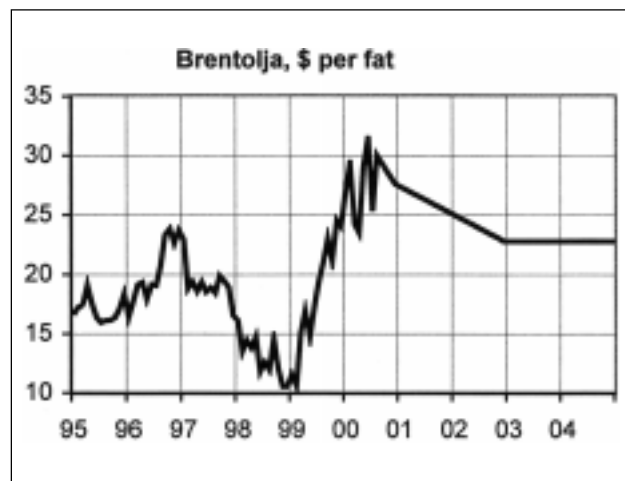

DIAGRAM 2:8. Brentolja, dollar per fat
KÄLLA: EcoWin

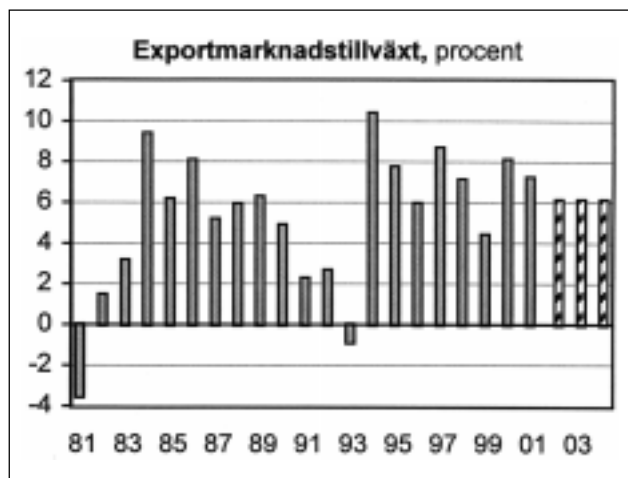

DIAGRAM 2:9. Exportmarketstillväxt
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

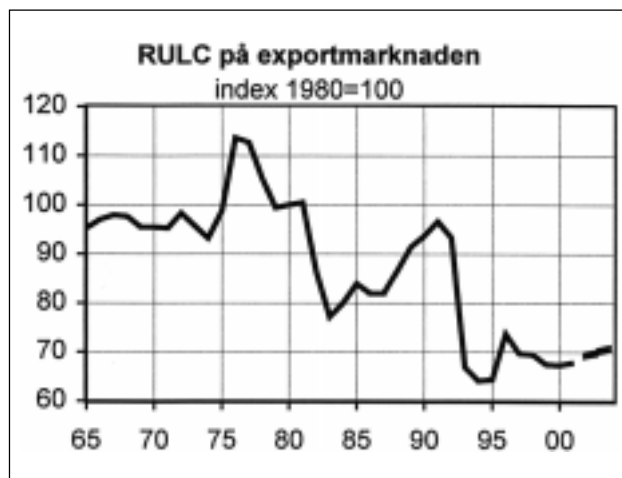

DIAGRAM 2:10. RULC på exportmarknaden
KÄLLA: SCB och Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:11. Handel med varor
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

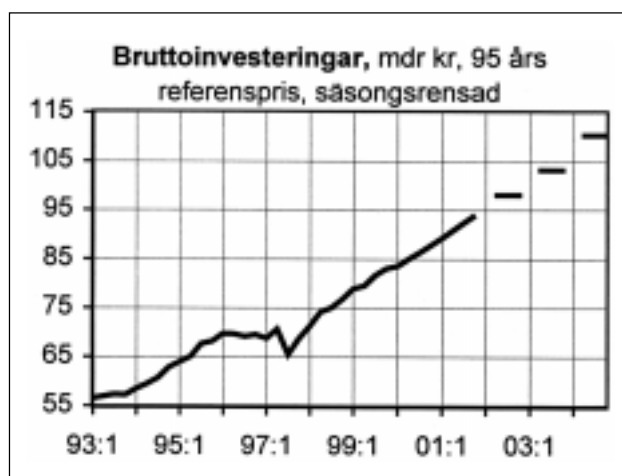

DIAGRAM 2:12. Bruttoinvesteringar
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

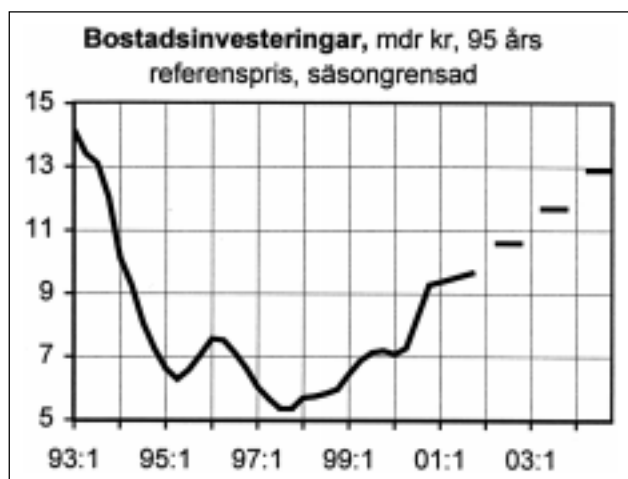

DIAGRAM 2:13. Bostadsinvesteringar
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

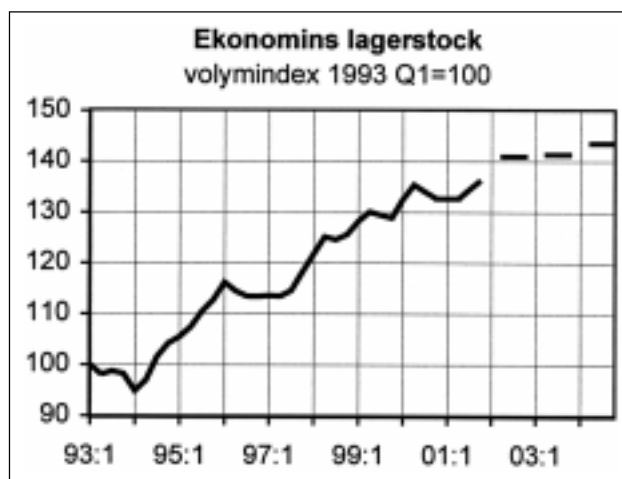

DIAGRAM 2:14. Ekonomins lagerstock
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

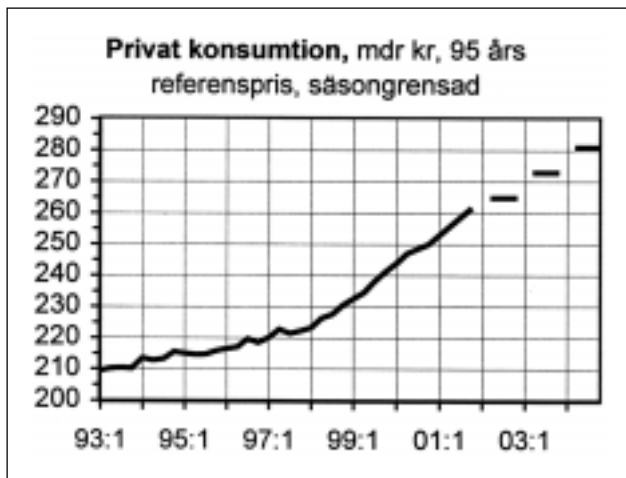

DIAGRAM 2:15. Privat konsumtion
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

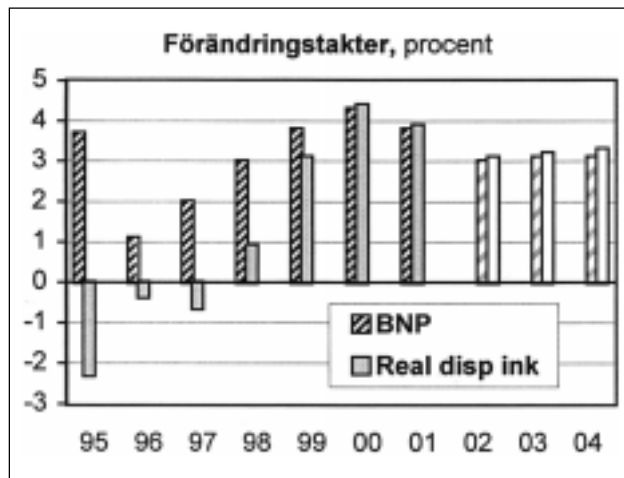

DIAGRAM 2:16. BNP och real disponibel inkomst
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

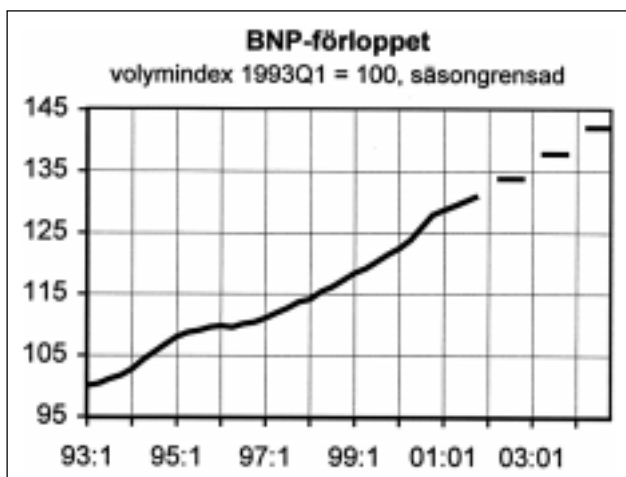

DIAGRAM 2:17. BNP-förloppet
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

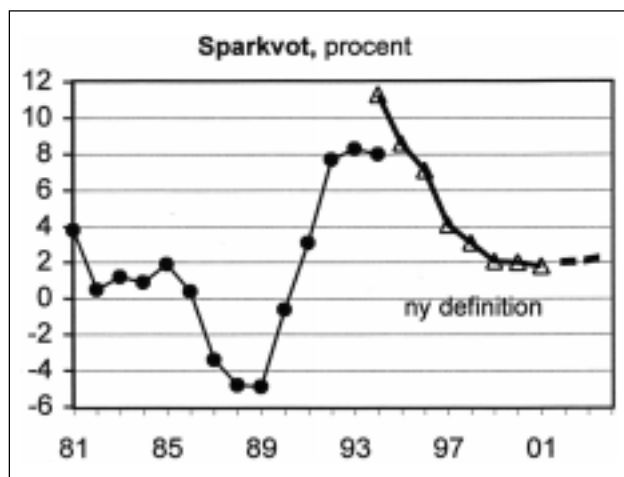

DIAGRAM 2:18. Sparkvot
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

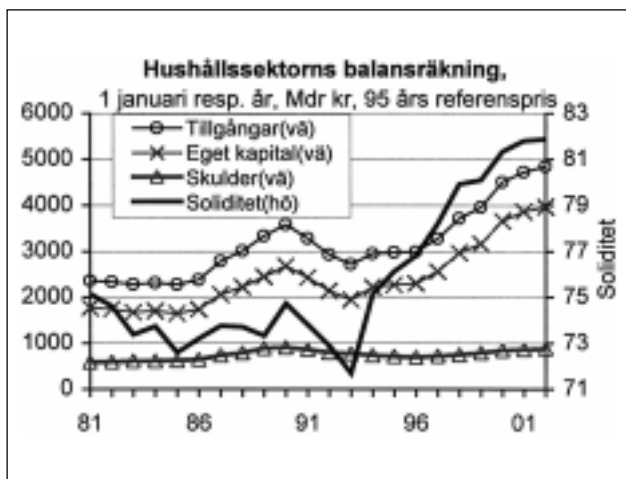

DIAGRAM 2:19. Hushållssektorns balansräkning
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

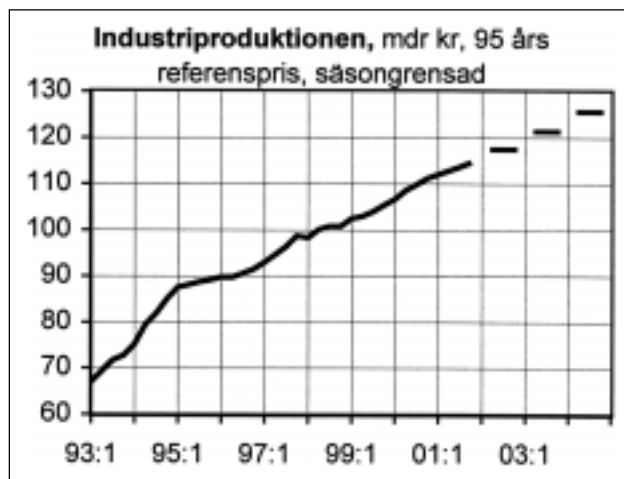

DIAGRAM 2:20. Industriproduktion
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

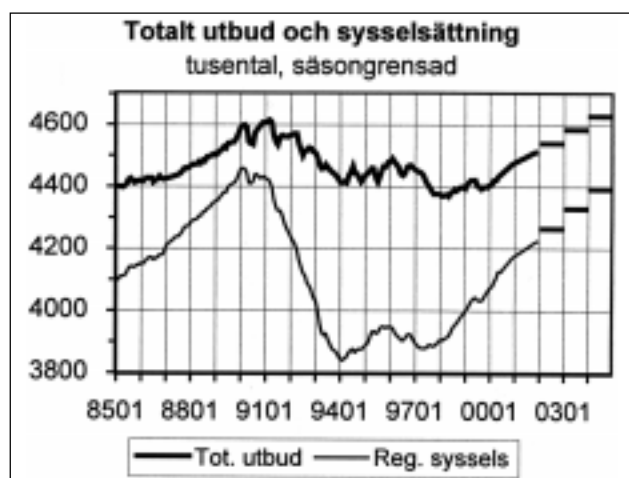

DIAGRAM 2:21. Totalt utbud och sysselsättning
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

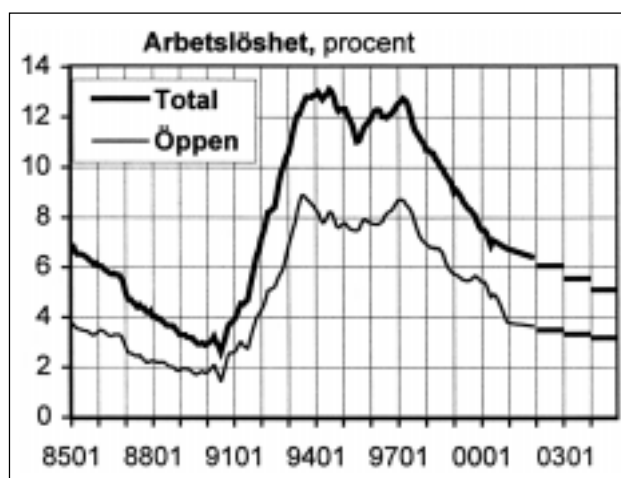

DIAGRAM 2:22. Arbetslösheten
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

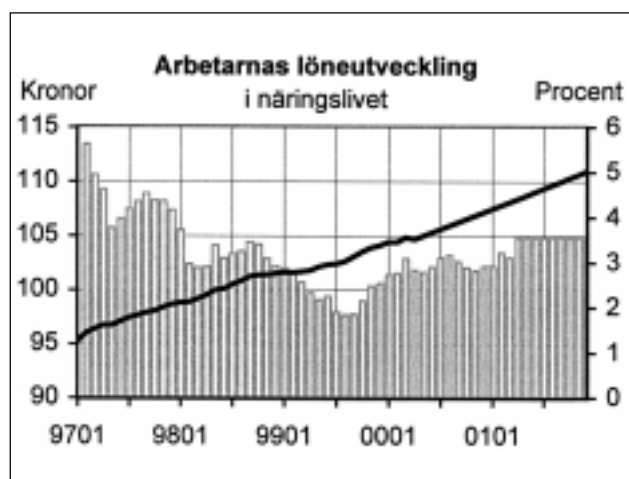

DIAGRAM 2:23. Arbetarnas löneutveckling i näringslivet
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

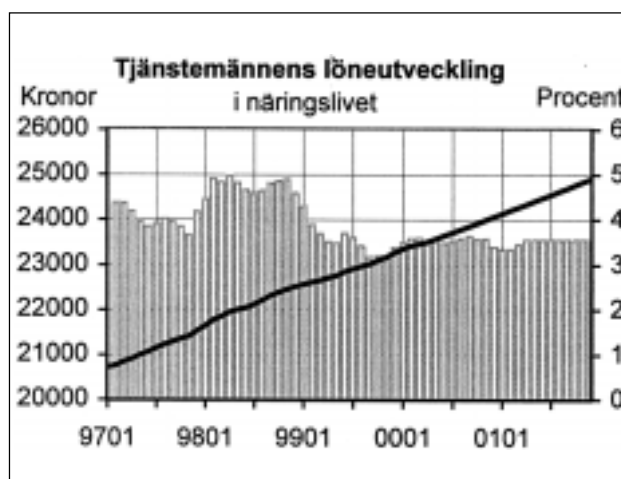

DIAGRAM 2:24. Tjänstemännens löneutveckling i näringslivet
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

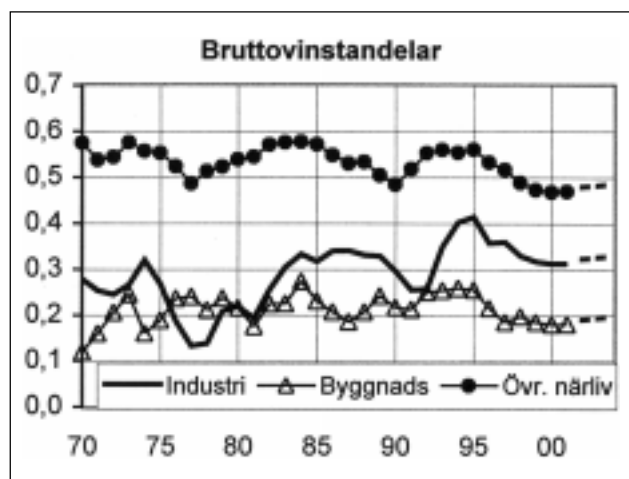

DIAGRAM 2:25. Bruttovinstandelar
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

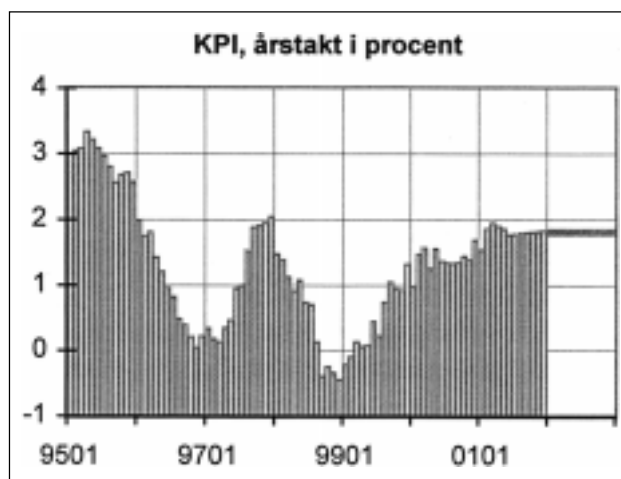

DIAGRAM 2:26. KPI, årstakt i procent
KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Lönebildningens förutsättningar inför den kommande avtalsrörelsen

I februari 1995 skrev den sk Edin-gruppen i sin första rapport:

”Sveriges ekonomiska framtid är osäker. Vi ser i och för sig många tecken på återhämtning i viktiga delar av ekonomin, framför allt ledd av exportindustrin. Det står emellertid nu och väger mellan dåliga och goda scenarier för 1990-talets fortsättning. I det dåliga isoleras tillväxten även fortsättningsvis till exportindustrin, den totala arbetslösheten förblir hög, liksom statsupplåningen, osäkerheten om inflationen består och räntan blir hög, med kraftiga ryck uppåt och nedåt. I det goda scenariot etableras vad vi vill kalla ”goda cirklar”: inflationen hålls i schack, förtroendet för den svenska ekonomin återvänder och med det tilltron till den svenska kronan, vilket skapar möjligheter till lägre räntor. Då kan den ekonomiska tillväxten komma igång på bredare front, arbetslösheten minska och saneringen av statsfinanserna underlättas. Vi kommer in i en självförstärkande process.

Lönehöjningar på rätt nivå är ett nödvändigt, om än inte ett tillräckligt, villkor för att de goda cirkelorna skall börja avteckna sig. En för stark lönetillväxt i vissa delar av ekonomin och för vissa nyckelgrupper kan lätt sprida sig till andra delar och åter föra landet in på de dåliga cirkelornas väg: ökad inflation, kursfall för kronan, högre räntor, uteblivna realinkomsthöjningar och permanent arbetslöshet.”

Vid den här tidpunkten hade Sverige genomgått sin djupaste ekonomiska kris i modern tid. Det fanns förhoppningar om att vi hade passerat botten. Tillväxten i exportnäringen hade börjat ta fart och sysselsättningen hade börjat öka.

Men förutsättningarna för bra ekonomisk tillväxt var dramatiskt förändrade jämfört med tidigare årtionden. Via självständiga och inflationsbekämpande riksbanker hade vi fått en obönhörlig inflationsrestriktion. Så snart pris- och lönebildningen visade tendenser att börja ta fart skulle Riksbanken strama åt ekonomin genom att höja räntan. Därmed hade lönebildningen fått en helt avgörande roll när det gällde möjligheterna att nå en varaktigt hög tillväxt. En stark tillväxt var också nödvändig om den höga arbetslösheten skulle kunna pressas ned till anständiga nivåer.

Insikten om de förändrade förutsättningarna var dock ytterst bristfällig, inte bara hos allmänheten utan också hos politiker och journalister. Vi LO-ekono-

mer hade sedan en tid gjort vad vi kunnat för att sprida insikten. Det var också med den ambitionen som vi tog initiativet till den sk Edin-gruppen – ett 10-tal chefsekonomer från de största organisationerna hos arbetsgivarna och facket. Huvudslutsatsen i deras rapport blev att de svenska lönerna ska öka i takt med övriga EU – ca 3,5 procent per år – om vi ska kunna komma in i de goda cirklarna.

AVTALSPERIODEN 1995-98

Avtalsrörelsen, som för flertalet omfattade tre år 1995-98, gick snett redan från början

Men trots den djupa lågkonjunkturen, skyhögt arbetslöshet och Edin-gruppens rapport gick det inte bra. Avtalsrörelsen, som för flertalet omfattade tre år 1995-98, gick snett redan från början. LO lyckades inte samordna sina förbund kring några realistiska avtalskrav. Inte heller SAF lyckades hålla ihop sina trupper – den konjunktürkänsliga pappersindustrin steg, på eget initiativ, fram och tog täten med ett förhållandevis generöst avtal. Det blev också riktmärke för resten. Mellan åren 1994 och 96 steg de svenska lönerna med i genomsnitt 4,5 procent per år – alltså klart över EU-snittet.

Reaktionen från Riksbanken lät inte vänta på sig. Redan under våren höjdes korträntan kraftigt. Marginalen mot övriga länders räntor steg till över fyra procent. Som en följd av räntehöjningarna förstärktes den svenska kronan med 15 procent och därmed försvagades de svenska företagens konkurrenskraft i motsvarande grad. Det var framförallt denna kronförstärkning som gav så kraftig åtstramning i den svenska ekonomin.

Riksbankens politik fick avsedd effekt – den lovande konjunkturuppgången kom helt av sig

Men Riksbankens politik fick avsedd effekt – den lovande konjunkturuppgången kom helt av sig. Export, inhemsk konsumtion och investeringar bromsades kraftfullt. Sysselsättningen vände åter nedåt och arbetslösheten uppåt. Det skulle komma att dröja tre år innan Sverige återkom till motsvarande arbetsmarknadsläge som våren 1995. På så sätt kan man säga att den svenska återhämtningen från den djupa 90-talskrisen fördröjdes tre år på grund av Riksbankens och marknadens ränteåtstramning. Det råder inget tvivel om att deras reaktion till stor del var föranledd av avtalsrörelsen och den svenska lönekostnadsutvecklingen.

Även effekten på inflationen blev den avsedda – ja faktiskt to m starkare. Inflationen – mätt som 12 månaders takt – sjönk kontinuerligt under 1,5 år från tre procent ned till noll. Även den nominella löneökningstakten dämpades påtagligt.

Det senare visar att vi LO-ekonomerna och andra, som kritiserade Riksbanken för att ta i för mycket, faktiskt hade rätt. En viktig förklaring till Riksbankens felbedömning kan vara att den (och marknaden) felbedömde budgetpolitiken. Man trodde inte att budgetförstärkningen skulle kunna ske i den takt som regeringen förutskickade. I verkligheten blev det tvärtom – budgeten stärktes to m i avsevärt snabbare takt än regeringens prognoser. Riksbank och marknad utgick alltså från att finanspolitiken var mycket mindre åtstramande än den i verkligheten visade sig vara.

AVTALSPERIODEN 1998-2000

Nästan allt gick bra under perioden 1998-2000

Om nu det mesta gick snett i den föregående perioden, så skulle nästan allt gå bra under perioden 1998-2000, i alla fall sett ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

LO lyckades med en osedvanligt stark samordning. Samtliga förbund var med och avtalskraven var både realistiskt och samhällsekonomiskt väl avvägda. SAF höll ihop sina trupper mycket disciplinerat. Industrin, som testade sitt samarbetsavtal för första gången, tog täten och satte riktmärket kring tre procent årlig lönekostnadsökning. Då att märka att detta inkluderade en beräknad löneglidning. Trots en successivt allt starkare arbetsmarknad under avtalsperioden har också den faktiska lönekostnadsutvecklingen i stort sett hållit sig inom de ambitiösa ramar som avtalen stipulerade. Det innebar också att förtroendet för hållfastheten i de centrala uppgörelserna successivt stärktes – till en början hade många tvivlat på att löneglidningen skulle bli så låg som parterna angett.

Trots de låga nominella löneökningarna utvecklades reallönen för den genomsnittliga löntagaren mycket starkt med cirka 8,5 procent för de tre åren 1997-2000.

Räntereaktionerna från Riksbank och marknad kom denna gång inte lika snabbt som 1995. Men gradvis så sjönk både korta och långa räntor och såväl den absoluta nivån som räntegapet mot utlandet krympte. Bostadsmarknaden, företagets investeringar, hushållens konsumtion och investeringar stimulerades påtagligt och därmed tog BNP-tillväxten fart. Sysselsättningen tog också ordentlig fart och de två senaste åren har den svenska sysselsättningen ökat med ca 180 000 – mer än någon gång tidigare.

Vid sidan av Riksbankens felbedömning 1995, var den enskilt viktigaste orsaken till att sysselsättningen utvecklades så dramatiskt olika under dessa två avtalsperioder utan tvivel de olikartade avtalsrörelserna och lönekostnadsutvecklingarna under de två perioderna.

Sysselsättningen är i sin tur en av två huvudförklaringar till att hushållens realinkomster ökar så kraftigt 1998-00 jämfört med den tidigare perioden. Men härvidlag betyder statens budgetpolitik minst lika mycket.

Den kommande avtalsrörelsen och lönekostnadsutvecklingen kommer att spela samma avgörande roll för tillväxt, sysselsättning och realinkomstutveckling

Vår bedömning är att den kommande avtalsrörelsen och lönekostnadsutvecklingen kommer att spela samma avgörande roll för tillväxt, sysselsättning och realinkomstutveckling som under de två föregående perioderna. Den ekonomiska utvecklingen i Sverige har alla förutsättningar att fortsätta i de goda cirkelorna om lönebildningen fungerar lika väl som den gjort sedan 1998. Om det däremot skulle gå lika dåligt som 1995 – då halkar Sverige obönhörligt in på de dåliga cirkelornas väg.

Men det är viktigt att komma ihåg att lönebildningen utsätts för allt större påfrestningar ju lägre arbetslösheten sjunker. Risken för överhettning och okontrollerad löneglidning ökar i takt med att det uppstår allt fler och tydligare brister på arbetsmarknaden.

Det är alltså betydligt svårare att lyckas den avtalsperioden än det var den föregående. Men Sverige har å andra sidan förstärkt sin lönebildning under senare år. Så här beskrevs detta i vårens Ekonomiska Utsikter.

”EN ROBUSTARE LÖNEBILDNING

Den svenska lönebildningen har stabiliserats sedan mitten av 1990-talet

Det är ingen tvekan om att den svenska lönebildningen, sedd ur ett samhälls-ekonomiskt perspektiv, har stabiliserats sedan mitten av 1990-talet. Det finns en lång rad faktorer som bidragit till detta.

- **Ökade insikter.** Det finns idag bland allmänheten, politiker, organisationer och företag en bred insikt om lönebildningens centrala roll i den nya ekonomiska politiken. Det tog dock lång tid innan insikten om de nya förutsättningarna nådde ut på bred front. I den ”gamla” ekonomin ledde höga nominella löneökningar till hög inflation och ibland också till en svagare växelkurs för kronan – men någon bestående effekt på arbetslösheten uppstod inte. Att en inflatorisk lönebildning – via en åtstramande penningpolitik – leder till hög arbetslöshet var ett förhållande som i stort sett var okänt utanför en snäv ekonomkrets för 5 år sedan. Det tog många år innan det blev någorlunda allmänt accepterat att 1990-talets massarbetslöshet var följderna av en ny och absolut inflationsrestriktion i kombination med en bristfällig lönebildning. Tack vare den påtagligt förbättrade insikten finns nu helt andra och bättre förutsättningar för en inflationsrobust lönebildningsprocess.
- **Erfarenheter och förväntningar.** På 1970- och 1980-talen varierade löneökningarnas storlek mycket kraftigt, inte bara mellan olika år utan också mellan olika länder, branscher och individer. Det var därför i stort sett omöjligt, för en löntagare eller en grupp av löntagare, att uppleva något påtagligt samband mellan den egna löneökningen och inflationen. Den enda rimliga slutsats man kunde dra var att en låg nominell löneökning ledde till förlorad reallön och förlorad relativlön. Härvidlag har situationen stabiliserats mycket drastiskt. Alla EU-länder ligger på en löneökningstakt på 2-4 procent. Variationerna är mycket små mellan åren. Även mellan branscher och individer är skillnaderna – jämfört med 1970- och 1980-tal – förhållandevis små. Företagen är mycket kostnadsmedvetna – de vet att deras kunder numera inte accepterar en enda ”slapp” prishöjning. Förväntningsbilden är alltså mycket stabil och homogen (det enda som allvarligt stör denna relativt harmoniska bild är den yttersta makteliten som för närvarande tillskansar sig inkomstökningar långt över ”det samhällsekonomiska utrymmet”).

För Sveriges del förstärks stabiliteten genom att de senaste årens låga nominella ökningarna resulterat i en mycket god real utveckling. De senaste årens goda realinkomstutveckling har svenska löntagare inte upplevt sedan början av 1970-talet.

- **Förbättrade avtal.** Tidigare fanns en vanlig föreställning att man skulle få lönehöjningar i två omgångar. Först via de centrala avtalen. Utrymmet för dessa bestäms utifrån genomsnittlig produktivitetsökning i ekonomin plus förväntad inflation. Sedan i den lokala lönebildningen. Där har man

ofta via ackordssystem och lokala förhandlingar lyckats plocka ut företagets produktivitetssökningar. Man försökte alltså ta ut produktivitetstillväxten två gånger. Denna föreställning var särskilt vanlig inom bygg- och industrisektorerna – och där fanns också de största löneglidningarna. Under senare år har många fackliga organisationer gjort mycket för att skapa en mer realistisk föreställning hos medlemmarna. Inom industriförbunden har man också medverkat till att utveckla avtalskonstruktionerna så att den totala löneglidningen inte helt läggs ovanpå den centrala utan att de i stället bakas in i varandra.

- **Starkare samordning.** Efter sammanbrottet för de samordnade förhandlingarna splittrades lönebildningen upp. Till en del har dock en del av detta ersatts av en större intern samverkan inom respektive arbetsgivare- och fackföreningssidorna. På den privata arbetsgivarsidan har man inom SAF successivt under 1990-talet kraftigt förstärkt den interna samordningen. På grund av att denna utveckling skett gradvis och delvis ”bakom kulisserna” är det en ofta underskattad faktor som talar i centraliserande riktning. En liknande utveckling har skett på den offentliga sidan – men här kanske mer beroende på att arbetsgivarfunktionen har professionaliserats och blivit mindre politiskt styrd. Utan tvekan möter facken på den offentliga sidan idag en arbetsgivare som är starkare än för 15 år sedan.

På LO-sidan skedde också en kraftfull förstärkning av samordningen i 1998-års förhandlingar. Detta är framförallt en följd av dels en större insikt om lönebildningens betydelse, dels att LO och förbunden idag lägger ned mycket mer tid och kvalificerade resurser på att åstadkomma en stark samordning. Trots detta är det dock långt ifrån säkert att LO kan upprepa den starka samordningen från 1998.

- **Industrins samarbetsavtal.** Detta processavtal innebär en mycket strikt lönebildning som är disciplinerad att hålla sig inom samhällsekonomiskt rimliga ramar. Därmed skulle den kunna fungera som normsättare. Det lyckades dock varken i 1998-års tillväxtsamtal mellan LO-SAF-TCO-SACO eller med hjälp av ”Svante Öberg-utredningen” att tillskapa en ordning som kunde föra in övriga arbetsmarknaden i liknande strikta processer. Nu har ändå industrins samarbetsavtal en viktig effekt även utanför sin sektor – i alla fall så länge industriförbunden från LO-sidan även samordnar sig inom LO-sfären. När dessa samordnar sig både med industrins tjänstemän och med andra LO-förbund innebär det en indirekt samordning mellan hela tjänstemannasidan och hela LO-sidan.
- **Medlingsinstitutet.** Även om det nya medlingsinstitutet inte fullt ut fick de resurser och befogenheter som vi LO-ekonomerna önskade kommer det att kunna förstärka lönebildningsprocessen. Hur kraftfull denna förstärkning blir är dock svårt att i dag avgöra. Det kommer till stor del att avgöras av den praxis som institutet lyckas etablera i sin första avtalsrörelse.”

Har Sverige glömt läxan från 1995?

Men det finns också hotande faktorer. Flertalet av de faktorer som, under 1970- och 1980-talen, bidrog till hög löneglidning vid arbetskraftsbrist finns fortfarande kvar. Det är oroande att insikten om lönebildningens betydelse i dag tycks vara svagare än inför 1998-års avtalsförhandlingar. Har Sverige glömt läxan från 1995?

EUROPANORM ELLER INFLATIONSNORM

Om man utgår från dels stabila växelkurser, dels att Sverige kommer att ha samma trendmässiga produktivitetstutveckling som resten av Västeuropa – då måste svenska löner öka i takt med Västeuropa om vår konkurrenskraft ska bevaras oförändrad.

Men om Sverige trendmässigt har annan inflationstakt än resten av Europa, då kan man inte förvänta sig stabila växelkurser. Lägre inflation i Sverige leder till att kronan stärks. Men lägre inflation förutsätter också lägre löneökningar. Parollen ”löneökningar i takt med Europa” blir då fel. På motsvarande sätt blir den fel om svensk inflation är högre än omvärldens.

Rätt löneökningstakt bestäms av landets inflationsmål och dess produktivetsökningar

Inflationstakten bestäms numer av landets centralbank (riksbank). Sveriges Riksbank har 2 procent som inflationsmål och banken kan tillåta en variation mellan 1 och 3 procent. I ett strikt ekonomiskt-analytiskt resonemang betyder det att vad som är rätt löneökningstakt entydigt bestäms av landets inflationsmål och dess produktivetsökningar. Man behöver alltså inte ta hänsyn till andra länders löneökningar – den anpassningen sköter växelkursen om.

Detta är i teorin, men i praktiken blir det lättare att nå optimala löne- och inflationstakter om man också går i takt med omvärlden. Sedan mitten av 90-talet har också de två olika sätten att beräkna löneutrymmet sammanfallit. ”I takt med Europa” har alltså givit samma utrymme som ”I takt med Riksbankens inflationsmål”.

Inom de 11 Euroländerna har ECB (EUs centralbank) sagt att inflationstakten får vara högst 2 procent. På pappret ser det alltså ut som om Sverige har en något generösare inflationsnorm. Skillnaden brukar uppskattas till någonstans 0-0,5 procent.

Sverige har dock inte tidigare enbart tagit hänsyn till de 11 Euroländerna utan innefattat hela Västeuropa – dvs länder som Danmark, Norge och England måste tas med. Dessa länder som utgör viktiga konkurrenter har snarare något högre pris- och löneökningstakt än Sverige. Förväntad löneökningstakt för hela Västeuropa ligger på ca 3,5 procent per år.

Ytterligare en faktor som talar för att svenska löner nu kan öka något mer än Europas är produktivitetstutvecklingen. Som vi redogjorde för i vårens Ekonomiska Utsikter ligger Sverige långt framme när det gäller IT och telecom. De nya teknikerna ser ut att kunna bidra till en något snabbare produktivitetstökning – kanske i storleksordningen 2 procent, en uppgång från 1,5 procent. Det beräknas dröja ytterligare några år innan motsvarande effekt når ut på bred front ute i Europa.

Om vi i Sverige endast uppnår ”historiskt normal” takt i produktivitetstökningen – 1,5 procent – då skulle vi också, tillsammans med det 2-procentiga inflationsmålet, hamna på 3,5 procents löneökningstrymme. Utgår vi dock från vår förhoppning att den nya tekniken bidrar till ytterligare en halv procent produktivitet hamnar man på 4 procents löneökning.

Ytterligare en osäkerhetsfaktor utgörs av den svenska Riksbankens sätt att tillämpa sitt inflationsmål. I praktiken har banken agerat som om 2 procent var den övre gränsen för prisstegringstakten – och den genomsnittliga inflationen under de fyra senaste åren är cirka 1 procent. I praktisk politik kan det alltså vara så att Sverige inte alls har högre inflationsmål än EU.

Vi har att hantera ett osäkerhetsintervall men i detta läge vore det oklokt att hamna i den övre delen av intervallet.

Sammantaget gör detta att vi har att hantera ett osäkerhetsintervall. Vår bedömning är att den optimala löneökningstakten ligger i intervallet 3,5 – 4,0 procent per år under den närmaste treårsperioden.

I detta läge vore det oklokt att hamna i den övre delen av intervallet. De negativa effekterna för löntagarna om man hamnar något för högt är avsevärt allvarligare än om man kommer ut något för lågt.

De genomsnittliga lönekostnaderna i Sverige bör öka med cirka 3,5 procent

Därför är vår rekommendation att de genomsnittliga lönekostnaderna i Sverige bör öka med cirka 3,5 procent. Det är alltså samma löneökningstakt som vi rekommenderat för de två senaste avtalsperioderna. Det ansluter också nära till den faktiska ökningen under den senaste perioden. Det betyder också att den etablerade och pedagogiskt enkla normen ”I takt med Europa” fortfarande är fullt gångbar.

Självfallet måste alla typer av lönekostnadsförändringar inkluderas – arbetsgivareavgifter, arbetstidsförkortningar, all form av löneglidning, bonuslöner mm.

LÖNEÖKNINGSNORM ÄR INTE AVTALS NORM

Inom vissa sektorer och avtalsområden är det de centrala avtalsuppgörelserna som helt styr löneökningarna medan löneglidningen är närmast obefintlig. På andra håll spelar löneglidningen en väsentligt större roll.

På de förstnämnda områdena kan man i de centrala avtalen in-teckna hela det samhällsekonomiska löneökningstrymmet – löneökningssnormen fungerar också som en norm för avtalen.

På områden där löneglidningen spelar en påtaglig roll låter sig detta inte göras. Det går inte att i centralt avtalade lönehöjningar utnyttja hela utrymmet. Man måste lämna tillräckligt så att även den tillkommande löneglidningen ryms inom samhällsekonomiskt rimliga ramar.

Tidigare har denna oberäkneliga löneglidning ställt till mycken oreda. Dels därför att det varit svårt att, i förväg, bedöma hur stor den skulle komma att bli – den har traditionellt varit mycket konjunkturkänslig. Dels därför att många löntagargrupper hävdade att löneglidningen var något som skulle tillkomma berörda löntagare ovanpå den samhällsekonomiska löneökningssnormen.

Ur lönebildningssynpunkt vore det önskvärt om fler löneglidande avtalsområden följde industrins exempel på denna punkt

Läget idag är dock avsevärt förbättrat härvidlag. Dels finns, oss veterligen, ingen betydelsefull löntagargrupp som driver den sistnämnda uppfattningen. Dels har industrin, som tidigare nämnts, sedan 1998 i de centrala avtalen tom siffersatt hur stort utrymme som avsatts för löneglidningen (eller för ”den lo-

kala lönebildningen” som den numera benämns). Ur lönebildningssynpunkt vore det önskvärt om fler löneglidande avtalsområden följde industrins exempel på denna punkt.

Det är också viktigt att framhålla att skillnaderna i löneglidning mellan olika avtalsområden successivt har minskat framför allt under det senaste decenniet. Dels har, inom de traditionellt löneglidande områdena, glidningen minskat till mycket lägre nivåer. Dels har områden, som tidigare inte alls hade löneglidning, numer nåtts av påtagliga löneglidningsfenomen. Det senare gäller framför allt inom stora delar av offentliga sektorn – när de har stark arbetskraftsefterfrågan.

ARBETSMARKNADSLÄGE, LÖNEGLIDNING OCH OLIKA LÖNEÖKNINGAR

En väl fungerande ekonomi måste ge utrymme för långsiktigt motiverade relativlöneförskjutningar mellan olika löntagargrupper

Det faktum att det existerar något som kan betecknas som ett optimalt löneökningstrymme för den svenska ekonomin, innebär inte att alla löntagare ska ha samma löneökning. Tvärtom – det vore inte optimalt för ekonomin. En väl fungerande ekonomi måste ge utrymme för långsiktigt motiverade relativlöneförskjutningar mellan olika löntagargrupper. Men det ska också finnas rum för mer kortsiktiga olikheter i löneökningar beroende på olikheter i t ex arbetsmarknadsläget inom yrket eller på orten. Så här skrev Edin-gruppen 1995:

”Ser man till stora områden och hela samhällssektorer bör skillnaderna i löneutveckling inte bli så stora. För grupper där relativlöneförskjutningar är långsiktigt motiverade och på mindre områden kan talen bli annorlunda. Det är emellertid väsentligt att sådana anpassningar sker gradvis för att vi inte åter skall hamna i en inflationsartad utveckling. Både en extrem likformighet och en extrem olikformighet kan visa sig vara mer inflationsdrivande än den mer välavvägda utveckling som vi tror är möjlig och önskvärd att åstadkomma.”

Den bedömningen är fullt ut lika giltig idag.

Vad som dock i år kraftigt skiljer sig åt jämfört, både med 1995 och 1998, är utgångsläget vad avser det allmänna arbetsmarknadsläget. Sverige har närapå halverat den öppna arbetslösheten jämfört med läget för tre år sedan. Det betyder att vi är mycket närmare den punkt där arbetsmarknaden blir överhettad, löneglidningen börjar ta fart på allvar – och Riksbank och marknad reagerar med kraftigt höjda räntor.

Men en central uppgift för avtalsrörelsen måste vara att bana väg för ytterligare en kraftfull nedpressning av arbetslösheten under de närmaste åren. Det förutsätter dock att man är realistisk nog att utgå från att löneglidningen blir något högre de kommande åren jämfört med de närmaste föregående. Men man bör alltså räkna med högre glidningar 2004 än 2001. Av detta följer att för löneglidande avtalsområden bör de centralt avtalade löneökningarna lämna ett större utrymme för löneglidning mot slutet av avtalsperioden än i bör-

jan av densamma (under förutsättning av en flerårig uppgörelse). Ett alternativ till detta kan vara att för de senare åren bygga in avtalskonstruktioner som sätter större broms på löneglidningen.

Naturligtvis måste många andra faktorer vägas in för att avgöra avtalstidens längd. Men sett ur ett snävt samhällsekonomiskt perspektiv har alltså ettårsuppgörelser en poäng jämfört med sådana fleråriga där man inte beaktat en ökande takt i löneglidningen.

Vid rullande ettårsuppgörelser kan man på ett naturligt sätt löpande ta hänsyn till inträffade och nära förestående förändringar i arbetsmarknadsläge och löneglidning. (Det hindrar inte att de allmänna villkoren läggs fast i en flerårsuppgörelse där man endast preciserar den årliga löneökningstakten för ett år i taget.)

En flerårsuppgörelse där man banat väg för en fortsatt stark tillväxt genom avtal som på förhand tar hänsyn till stigande löneglidningstryck skapar ett unikt förtroende hos Riksbank och marknad

Men självfallet skulle en flerårsuppgörelse där man banat väg för en fortsatt stark tillväxt – genom avtal som på förhand tar hänsyn till stigande löneglidningstryck – skapa ett unikt förtroende hos Riksbank och marknad.

ARBETSTIDSFÖRKORTNING, FLASKHALSAR OCH PRODUKTIVITET

Renodlade samhälleekonomiska överväganden har vanligtvis lite att säga om hur löntagarna på bästa sätt ska tillgodogöra sig ett ökat utrymme. Om raka löneökningar, bättre försäkringsskydd, kortare arbetstid eller annat är bästa sättet att stärka deras välfärd kan bäst avgöras av löntagarna själva.

Ibland kan dock tillfället man väljer eller sättet man väljer att göra det på, få positiva eller negativa återverkningar på samhällsekonomin jämfört med vad andra tillfällen och andra sätt skulle få.

Sålunda menar många att tex en generell arbetstidsförkortning helst inte bör genomföras i en högkonjunktur – den minskar ju utbudet av arbetskraft och skulle då förvärra den arbetskraftsbrist som uppstår i högkonjunkturen.

Men argumentet ska inte övervärderas. Arbetstidsförkortningen innebär ju också att löntagarna byter bort en del av realinkomstökningen mot kortare arbetstid. Därmed dämpas också efterfrågan på varor och tjänster vilket balanserar större delen av arbetskraftsbortfallet.

Arbetstidsförkortning brukar dessutom antas öka produktiviteten på några års sikt (däremot inte på lång sikt, vilket innebär att det handlar om en tidigareläggning av vissa produktivetsförändringar). Denna extra ökning av produktiviteten dämpar självfallet efterfrågan på arbetskraft ytterligare.

Summan av kardemumman torde bli att en generell arbetstidsförkortning inte nämnvärt påverkar balansen på arbetsmarknaden. Det finns alltså inget påtagligt samhällsekonomiskt skäl att i nuvarande läge avråda.

ANDRA ÅTGÄRDER OCH ELITENS INKOMSTER

Förvisso vilar ett stort ansvar för att skapa optimala villkor för en fortsatt stark tillväxt inte bara på arbetsmarknadens parter. Penningpolitiken och finanspolitiken måste dessutom hanteras med höga sysselsättningsambitioner, djärvhet och stor skicklighet om Sverige ska återfå något som ens påminner om full sysselsättning. Men dessa frågor behandlas i ett annat avsnitt. Likaså har vi lämnat fördelningsfrågorna helt utanför denna analys – det är en sak som huvudsakligen ska avgöras i förhandlingsprocessen.

Visst kan parterna tillsammans eller var för sig vidta åtgärder inom områdena som t ex kompetensutveckling, arbetsorganisation, arbetstidsförläggning och arbetsplatsanpassningar vilka kan minska friktionerna på arbetsmarknaden. Men här handlar det oftast om bransch- eller företagsspecifika åtgärder som också de ligger utanför ramen för detta avsnitt.

En sista vädjan från oss LO-ekonomer har dock generell karaktär. Den går till Sveriges maktelit i allmänhet och till näringslivets i synnerhet:

Sveriges maktelit bör höja sina egna löner i takt med den samhällsekonomiska normen

– Om Sveriges maktelit denna gång skulle gå före och höja sina egna löner i takt med den samhällsekonomiska normen – då skulle det klart underlätta balanserade löneförhandlingar. ▲

Bilaga: Internationella löner

Det är svårt att göra jämförelser mellan de olika länderna eftersom det finns mycket brister i statistiken och eftersom det är svårt att hitta jämförbara mått. Vi kommer därför endast kunna visa en preliminär bild av hur det ser ut. I Tyskland exempelvis finns ingen heltäckande och aktuell lönestatistik. I stället finns en detaljerad statistik över ingångna löneavtal. Men löneavtalen reglerar bara minimilöner och inte utgående löner. Dessa är ofta 10-30 procent högre än minimilöner. I normalfallet höjs utgående löner lika mycket som minimilöner.

Många länder saknar kollektivavtal. Frankrike är ett sådant exempel och när kollektivavtal finns har de ofta förhandlats fram på lokal basis, vilket ytterligare försvårar tolkningen av materialet.

I den här sammanställningen, har vi valt ut länder som är viktiga för den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Vi utgår från OECDs och annan offentlig statistik och för att få en mera fullständig bild har vi kompletterat med uppgifter från respektive land. Vid beskrivning av lönekostnader har vi i möjligaste mån använt de mått, som används i OECDs statistik.

Lönekostnaderna inom OECD-området väntas stiga måttligt från 2,8 procent förra året till 3,3 procent i år. Storbritannien och USA har en fortsatt gynnsam utveckling och i de nordiska länderna väntas de genomsnittliga lönekostnaderna öka från 3,4 procent förra året till 4,0 procent i år.

Tyskland och Frankrike har svagare utveckling. Löneökningstakten i Tyskland väntas ligga på 2,6 procent i år och 2,7 procent nästa år och Frankrike väntas få en ökning med 2,8 procent båda åren.

Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet, i procent från föregående år						
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Finland	2,1	2,8	5,2	2,6	4,0	4,0
Danmark	2,3	3,8	4,8	4,2	4,0	3,8
Norge	3,1	2,0	7,2	5,6	4,6	4,6
Tyskland	2,0	1,4	1,3	1,8	2,6	2,7
UK	3,8	6,0	6,9	5,4	5,0	5,6
Frankrike	2,0	1,9	1,8	1,8	2,8	2,8
USA	2,5	4,0	4,9	4,4	4,2	4,6

TABELL 3.1.

Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet.
KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

FINLAND

Lönekostnaderna ökade förra året med 2,6 procent. Avtalsrörelsen vintern 1999/2000 slöts på förbunds nivå. Centralorganisationerna var formellt inte inkopplade. I praktiken kom dock de ettåriga avtal, som Metall och Byggnads ingick, och som de koordinerade att bilda norm för över 90 procent av löntagarna. Avtalens kostnadseffekt blev 3,1 procent. Vissa branscher gjorde upp om fleråriga avtal och kostnadseffekterna det första året blev då högre.

Löneglidningen har trots vissa regionala och branschvisa flaskhalsar i produktionen stannat på samma låga nivå under de senaste åren. Det är i första hand inom byggbranschen som konkurrensen om yrkeskunnig arbetskraft har lett till att löneglidningen påskyndats något.

Med en beräknad löneglidning på ca 1 procent väntas lönekostnaderna i år och nästa år öka med 4 procent. Eftersom arbetsgivaravgifterna sänks med 0,35 procent bör avtalet kunna rymmas inom det samhälleliga utrymmet. I maj i år beslöt Finska LOs representantskap, att förutsättningarna för en bred, mångårig inkomstpolitisk lösning ska utredas under sommaren. De räknar med lönehöjningar och skattelättnader, speciellt för lågavlönade. Bland de kvalitativa målen nämns kompetensutveckling, arbetstidsförbättringar och möjligheten att förena arbete och familjeliv.

Om de får ihop till ett två- eller treårigt centralt avtal är Finska LOs bedömning att löneökningarna kommer att hålla sig på i stort sett samma nivå som i år. Även vid förbundsavtal kan man enligt Finska LO förvänta sig en samordning och att förhandlarna beaktar löneutrymmet och inflationsbegränsningen.

Efter avregleringen av penningmarknaden och den ekonomiska krisen i början på 1990-talet blev det aktuellt att se över lönebildningsmodellen och beräkningsgrunderna. 1995 lade den inkomstpolitiska utredningskommittén fram en modell för hur löneutrymmet skulle beräknas för att trygga låginflationsmålet. Låg inflation hade i och för sig varit viktigt redan under 1980 talet i Finlands Fackförbunds Centralorganisation (FFCs) avtalsverksamhet men fick nu ny aktualitet då Finska Bank lade fast ett inflationsmål.

Modellen går ut på att – i jämvikt – bestäms löneutrymmet, eller egentligen utrymmet för ökningen av arbetskraftskostnaderna, av inflationsmålet och av produktivitetsutvecklingen i hela samhällsekonomin. Utrymmet för avtalsökningarna begränsas i sin tur av löneglidningen och eventuella höjningar av arbetsgivaravgifterna.

Införandet av den gemensamma valutan tvingade FFC att överväga under vilka förhållanden ett medlemskap kunde vara acceptabelt för löntagarna. Detta resulterade i ett avtal om de sk EMU-buffertfonderna med arbetsgivarna. Förutom fonderna slog parterna också fast, att man skulle garantera att det även i framtiden vid behov ska vara möjligt att ingå centrala eller inkomstpolitiska avtal.

DANMARK

Lönekostnaderna väntas i år öka med 4 procent och med 3,8 procent år 2001. Avtal har nyligen slutits för den största delen av den privata arbetsmarknaden. Uppgårelsen resulterade i 4-årsavtal. Överenskommelsen medför införande av en sjätte semestervecka samt ökade pensionsinbetalningar.

Utvecklingen inom hela löneområdet i Danmark var högst första kvartalet 1999 med en årsökningstakt på 5 procent. Löneökningstakten avtog under efterföljande kvartal till en nivå runt 4 procent vid utgången av året. Löneökningen har under de senaste kvartalen av 1999 varit högre för tjänstemän än arbetare.

Löneökningarna för arbetare har under åren minskat till en nivå omkring 3,5 procent medan den ligger mellan 4,5-4,75 procent för tjänstemän. Efter ett tydligt fall från första till andra kvartalet 1999 ser det ut som om löneökningstakten för arbetare har stabiliserat sig på en lägre nivå medan tjänstemännens löneökningar ligger kvar. Det är också stora lokala variationer när det gäller löneökningarna.

BRANSCHVIS LÖNEUTVECKLING

Löneökningstakten inom tillverkningsindustrin nådde sin topp första kvartalet 1999 då löneökningarna i genomsnitt uppgick till 5 procent. Sedan avtog de till omkring 4 procent.

Inom byggnads och anläggningsindustrin har löneglidningen varit mycket hög. Detta beror bl.a. på det relativt höga kapacitetsutnyttjandet inom sektorn samt realistiskt låga avtalade löneökningar, där man kalkylerat in ett överhäng av löneökningarna från förra perioden. Löneökningarna inom byggnads- och anläggningssektorn har efter att ha legat på över 5 procent 1998 fallit ner på en nivå på omkring 4,5 procent på årsbasis.

Inom servicepräglade yrken nådde löneökningstakten i likhet med löneökningarna i tillverkningsindustrin en höjdpunkt första kvartalet 1999. Därefter har löneökningstakten avtagit till en nivå något över 4 procent.

NORGE

Norge hade år 1999 en ganska kraftig uppbromsning av den ekonomiska tillväxten. Det betyder att också löneökningarna föll tillbaka från sina tidigare toppnivåer. Förra året var en stor del av de privatanställda löntagarna ute i strejk efter att de sagt nej till ett medlingsförslag. Vid årets löneuppgörelse bestämdes också tarifförläggningen för nästa år.

Sammanfattningsvis ser det ut att bli en ganska god utveckling i Norge i år och nästa år. Arbetslösheten är fortsatt låg och lönekostnadsökningarna väntas ligga på 4,6 procent.

Parterna kom i våras överens om ett 2-årigt avtal. Avtalet resulterade i bättre löneutveckling för stat och kommun. En femte semestervecka införs med 2 dagar 2001 och resten 2002. Enligt avtalet slår detta ut i lönekostnaderna med 0,8 procentenheter per år.

Löneglidningen var större inom industri än inom stat och kommun (se tabell nedan).

Löneglidning	1999
Industri	1,7 %
Stat	0,4 %
Kommun	0,4 %

TYSKLAND

De ovanligt låga värdena för 1997 och 1998 berodde på tillfälligt återhållsamma löneökningar i ett försök att stimulera sysselsättningen. Löneutvecklingen i Tyskland verkar svag jämfört med de andra länderna, som vi har med i vår redovisning. Lönerna i Tyskland har under en period hållits tillbaka och man har hoppats på att få ner arbetslösheten i utbyte mot låga löneökningar. Detta har dock visat sig ge dåliga resultat.

IG Metall gick ut hårt vid förra årets löneförhandlingar och krävde 5,5 procent löneökningar. Det första avtalet träffades i mars förra året och ger 3 procent från 1 maj i år och 2,1 procent från maj 2001. Avtalet innehåller också förbättrade pensionsregler och lärlingsutbildning. Löneavtalet ingick i ett paket av uppgörelser med det övergripande syftet att skapa fler jobb. Andra delar av paketet är en förbättring av redan befintligt system för deltid och pensioneringen mm. Detta resulterade i lönekostnadsökningar på 2,6 procent vid förra årets förhandlingar.

En expertgrupp till regeringen brukar ibland ange inom vilket utrymme löneökningarna för den kommande tiden bör hålla sig. Inom "Bundnis für Arbeit" kom man i januari i år överens om att löneökningarna borde hålla sig inom det utrymme som skapas av produktivitetens utvecklingen. Senare har IG-Metall definierat om detta till summan av produktivitetens utvecklingen och konsumentprisernas ökning och de avser då produktivitetens utvecklingen för hela ekonomin.

STORBRITANNIEN

Löneutvecklingen i Storbritannien har varit mycket gynnsam under flera år men väntas bli lägre i år än förra året. Nästa år ser det ut att bli en ökning från 5,0 procent i år till 5,6 procent.

FRANKRIKE

Löneutvecklingen i Frankrike har varit tämligen svag under några år, men vi kan nu förvänta en uppgång för i år och nästa år.

Införandet av 35-timmars arbetsvecka har förmodligen hållit tillbaka löneökningarna i Frankrike. Socialavgifterna kommer att sänkas för de företag som inför förkortad arbetsvecka men de kommer inte att kompenseras fullt ut. Efterfrågan på arbetskraft har ökat på senare tid. Även detta bör kunna ge effekter i kommande lönerörelse i form av ökade lönekrav.

USA

Uppgången i amerikansk ekonomi har pågått i över 9 års tid och arbetslösheten är nu nere i omkring 4 procent. Lönekostnadsutvecklingen har varit gan-

ska jämn och relativt hög och de prognoser som finns pekar mot fortsatt utveckling i samma takt. Löneökningarna under slutet av 2000 och in på 2001 väntas exempelvis enligt BNAs lönetrendindikator ligga omkring 4 procent eller strax över i årstakt. Detta nya prognosindex anger om löneutvecklingen kommer att öka eller minska och bygger på sju komponenter som förväntad inflation, arbetskraftsbristmått, arbetslöshet m.m.

De förändringar, som registreras för de sju komponenterna anger en löneutveckling på omkring 4 procent eller något högre i början av år 2000. Även arbetsgivarenkäter pekar mot planerade lönekostnadsökningar i samma takt.

Det vanligaste måttet, löneutveckling för privatanställda som inte har chefsbefattningar, omfattar 80 procent av alla privatanställda, och har från juni 1999 till juni 2000 ökat med 3,6 procent. Löneutvecklingen för de högavlönade grupper som inte fångas in av denna statistik, företagsledning och högre tjänstemän, kan ha varit snabbare och höjt det totala genomsnittet. Lönekostnader i form av kostnader för de anställdas sjukvårdsförsäkring kan också ha ökat snabbare än utgående löner och påverkat kostnadsutvecklingen. Till detta kommer problemen att värdera de optioner, som många framför allt högavlönade har och vars verkliga värde bara den framtida börsutvecklingen kan bestämma.

Allmänt gäller att lönekostnaderna i det starka arbetsmarknadsläget väntas fortsätta att öka i liknande takt som tidigare. Det finns också indikationer på att de kan öka snabbare. ▲

Ekonomisk politik

FINANSPOLITIKEN

INLEDNING

Finanspolitiken har under 90-talet varit mycket stram. Statens behov av att sanera finanserna har i huvudsak fått styra finanspolitikens utformning, snarare än långsiktiga samhällsliga behov eller samhällsekonomiska överväganden. Sverige går nu in ett nytt decennium, som åtminstone i sin första del, kommer att karakteriseras av hög tillväxt och överskott i statsfinanserna. Under 90-talet har de offentliga utgifternas andel av BNP minskat kraftigt. Åtminstone sedan 1994 har inte detta berott på en politisk vision om ett annat samhälle, utan har som sagt varit framtvingat av andra faktorer. De utgiftstak som ligger fast till och med 2003 innebär dock en fortsatt minskning av de offentliga utgifternas andel av BNP. Denna utveckling saknar de orsaker som fanns under 90-talet. Därför måste man fråga sig i vilken utsträckning en ständigt minskande andel av offentliga utgifter idag inrymmer en politisk vision.

Även om regeringen endast marginellt kan bedriva en expansiv finanspolitik med dagens system med en oberoende Riksbank – är det ändå väsentligt huruvida den alltid måste göra detta genom skattesänkningar eller om den också kan göra det genom utgiftsökningar. Dagens system omöjliggör i praktiken utgiftsutökningar. Det minskar effektiviteten i de politiska besluten. Regeringen måste utveckla ett flexiblare budgetsysteem, som tillåter att politiska mål och ekonomisk effektivitet blir det avgörande i valet mellan utgiftsökningar och skattesänkningar.

UTRYMMET FÖR SKATTESÄNKNINGAR

I vårbudgeten skriver regeringen att man i samband med budgetpropositionen ska göra en bedömning av det samhällsekonomiska utrymmet för att gå vidare med kompensationen för egenavgifterna.

Det finns två möjliga begränsningar för regeringen att gå vidare med att använda överskotten i budgeten. Det ena är budgeten i sig. Man har satt upp ett mål på 2 procents amortering av statskulden varje år, detta gäller även preliminärt för 2001 och 2002. Prognosen för budgetsaldot måste ligga över detta mål för att regeringen ska göra bedömningen att det finns utrymme för återföringar till hushållen. Den senaste prognosen från Finansdepartementet ligger ca en procentenhet över målet. Det innebär att det blir pengar över i budgeten att genomföra utgiftsökningar och skattesänkningar. Den andra begränsningen är inflationen, den får inte överstiga Riksbankens inflationsmål.

I sin senaste inflationsrapport gjorde Riksbanken bedömningen att det fanns viss uppåtrisk i inflationsprognosen. Med det menar man att inflationen riskerar att bli högre än i huvudscenariot i deras prognos. Enligt samma bank finns ett antal större eller mindre faktorer som kan bidra till detta. Framförallt

beror skevheten i riskbedömningen på att man trodde att konjunkturen skulle utvecklas starkare än den egna prognosen. Efter en sammanvägning av den faktiska inflationsprognosen och riskerna att avvika kommer man i rapporten fram till en inflationsprognos på 1,5 i juni 2001 och 2 procent i juni 2002. Riksbanken pekar i det sammanhanget på risken med att fortsätta skattesänkningar, dvs en fortsatt kompensation för egenavgifterna, kan ge en påspädning av inhemsk efterfrågan som leder till högre inflation.

Det finns utrymme för skattesänkningar i den storleksordning som är aviserade av regeringen

Prognosen visar att det inte finns någon risk att inflationen ökar snabbare än Riksbankens uppsatta mål. Detta trots att vi räknat med att regeringen fortsätter med de skattesänkningar som man inledde i år. Det finns ett utrymme för att fortsätta med kompensation av egenavgifter även 2001.

Det gör det extra viktigt att skattesänkningarna leder till ökad välfärd för det stora flertalet

Då systemet med stela utgiftstak inte tillåter finanspolitiken att blir mer expansiv på utgiftssidan har regeringen satt sig i en sådan situation att om den ska bedriva expansiv finanspolitik överhuvudtaget, så får den göra det med skattesänkningar. Det gör det extra viktigt att skattesänkningarna leder till ökad välfärd för det stora flertalet. Vi återkommer därför till det längre fram.

STRUKTURPOLITIKEN

INLEDNING

Bättre förutsättningar för att nå full sysselsättning än man tidigare kunnat anta

Sveriges ekonomi är stark och kan fortsätta att förväntas vara stark under de närmaste fyra åren. LO-ekonomerna har i tidigare utgåvor av Ekonomiska Utsikter redan pekat på det som kan kallas de goda tidernas problem. En central fråga har givetvis varit hur lönebildningen fungerar och hur låg arbetslöshet det är möjligt att nå innan inflationen tar fart. Som vi redan påpekat tidigare har mycket förändrats och en rad åtgärder vidtagits, som ger bättre förutsättningar för att nå full sysselsättning än man tidigare kunnat anta.

Vår bedömning är att det samhällsekonomiska utrymmet för löneökningar är 3,5 procent. Håller sig löneökningarna inom ramen för detta är det möjligt att nå full sysselsättning på några års sikt. Det kommer också i sig att innebära en automatisk "låglönesatsning", då det förbättrade arbetsmarknadsläget kommer att slå igenom i minskade inkomstklyftor. I USA visar det tydligt hur inkomstklyftorna steg fram till att arbetsmarknadsläget förbättrades och att det sedan 1997 nu för första gången på 20 år minskar.

En bred delaktighet på arbetsmarknaden en förutsättning för full sysselsättning och fortsatt hög tillväxt

LO-ekonomerna har intagit en i huvudsak positiv hållning till den nya ekonomin. Det kommer att leda till omställningsproblem, men det är också en av grunderna för vårt antagande att produktiviteten fortsätter att vara ca 2 procent under perioden. Vi har dock inte frångått beprövade ekonomiska samband. Hög efterfrågan och ett litet utbud leder till att priserna stiger. Det tror vi fortfarande på och det gäller också arbetsmarknaden. Därför är en bred delaktighet på arbetsmarknaden en förutsättning för full sysselsättning och fortsatt hög tillväxt. Detta måste gälla oavsett ålder, kön, etnicitet eller arbetshandikapp. Huvudprincipen måste vara att åtgärder som minskar efterfrågan, till exempel att Riksbanken höjer räntan, ska endast vidtas om det råder ett fullt kapacitetsutnyttjande, dvs full sysselsättning med ett högt deltagande i arbetskraften.

Beroende på olika faktorer kan det dock vara nödvändigt att avvika från denna huvudprincip om att inte vidta efterfrågebegränsande åtgärder innan målet full sysselsättning nåtts. Det kan vara:

1. Bristande kunskap och kompetens hos de arbetslösa eller hos arbetsgivaren som leder till att lediga jobb inte tillsätts, så kallad miss-match.
2. Tillväxten i jobb och fördelningen av arbetslösheten stämmer inte geografiskt.
3. Dålig arbetsmiljö och andra faktorer leder till hög frånvaro och förtidspensionering och därmed en minskning av arbetskraftutbudet.

Riksbanken har tidigare överskattat dessa faktorer negativa inverkan på arbetsmarknaden och därmed överdrivit inflationsriskerna. Det är viktigt att fortsätta att minimera effekterna av dessa faktorer framöver för att nå målet full sysselsättning med hög sysselsättningsgrad. För detta behövs en aktiv och medveten politik.

Vår bedömning är att efterfrågesidan kommer att fortsatt vara stark fram till 2004, vilket gör att den helt avgörande faktorn för fortsatt hög tillväxt är utbudet av arbetskraft

Vår bedömning är, att efterfrågesidan kommer att fortsatt vara stark fram till 2004, vilket gör att den helt avgörande faktorn för fortsatt hög tillväxt är utbudet av arbetskraft. Samtliga ovan nämnda faktorer påverkar det faktiska utbudet av arbetskraft. Politiken bör därför inriktas på att på ett långsiktigt ekonomiskt, socialt och medicinskt hållbart sätt öka utbudet av arbetskraft.

Vägen med ekonomiska incitament för den enskilde har kommit vägs ände och mer därtill

För att vårda det framtida arbetskraftsutbudet behövs att strukturellt riktiga åtgärder genomförs. Därför behöver Finans-, Närings- och Socialdepartementet gemensamt sätta sig ner och komma överens om hur frågan bäst behandlas. En utgångspunkt för detta arbete bör vara att vägen med "ekonomiska incitament för den enskilde" har kommit till vägs ände och mer därtill. Mer piska skulle i detta läge bara ytterligare förvärra en redan svår situation. Är det långsiktigt sunda åtgärder måste de också accepteras om det på kort sikt minskar arbetskraftsutbudet. Med överskott i statsfinanserna och med en starkare position för löntagarna på grund av sjunkande arbetslöshet är det rätt tid för långsiktiga systemåtgärder. Nu har vi möjligheten att utforma de olika systemen efter långsiktiga samhälleliga behov och inte statens behov av att spara. Arbetsmarknads-, skatte- och socialpolitiken måste understödja varandra för att skapa en långsiktigt hållbar tillväxt med en fördelning som ger alla en möjlighet till goda levnadsförhållanden och att bli det yttersta av sin förmåga.

Det finns idag tillräckligt övertygande bevis på att det man sår får man skörda för att avskaffa karensdagen

För att denna politik ska lyckas måste det också finnas en insikt om att det kan finnas en konflikt mellan kort och lång sikt. Det är fullt möjligt att genom att "piska" arbetstagarna mer på kort sikt öka arbetskraftsutbudet. Försämringar i olika försäkringssystem kan givetvis leda till att det faktiska utbudet på kort sikt ökar. Karensdagen i sjukförsäkringen minskar sjukfrånvaron, inte minst med tanke på att många idag går till jobbet sjuka eller tar ut semesterdagar istället. Det är oacceptabelt. Det finns idag tillräckligt övertygande bevis på att det man sår får man skörda för att avskaffa karensdagen.

Efter 90-talet med försämringar och skärpningar i sjukförsäkringen, arbets-

Sjukfrånvaron ökar och den faktiska pensionsåldern kryper längre ned i åldrarna

skadeförsäkringen och när det gäller förtidspensioneringar - exploderar nu sjukförsäkringskostnaderna. Bakgrunden är 90-talets massarbetslöshet och löntagarnas svaga ställning. Bortsett från försämringarna i socialförsäkrings-systemen var även många enskilda löntagare så rädda för att förlora jobbet att de helt enkelt inte vågade vara borta. Arbetsplatserna tystnade också i rädslan för arbetslösheten och förändringar som ökade stressen och försämrade arbetsmiljön accepterades. Begrepp som anorektiska arbetsorganisationer myntades för att beskriva den nya utvecklingen. Resultaten ser vi idag. Sjukfrånvaron ökar och den faktiska pensionsåldern kryper längre ned i åldrarna.

Idag är den genomsnittliga pensionsåldern för män ca 62 och för kvinnor ca 61

Riksförsäkringsverket, RFV, konstaterar i en rapport att det finns olika sätt att räkna ut den faktiska pensionsåldern. Räknas till exempel också personer som i mycket unga åldrar pensionerades av olika skäl drar det ner den faktiska pensionsåldern, trots att det troligtvis har lite att göra med ett för slitsamt arbetsliv. RFV valde därför att se endast till dem som var kvar i arbetslivet efter 50 års ålder. Det ger en mer rättvisande bild av utbrändhets/förslitningseffekterna i arbetslivet. Utfallet var bekymrande och visade på en negativ trend de senaste tjugo åren. Det står i motsatsförhållande till föreställningen att arbetslivet ständigt förbättrats avseende arbetsmiljön. Det var framför allt män som drog ned den faktiska pensionsåldern. 1980 var den faktiska pensionsåldern för män 1,5 år högre än idag. Den genomsnittliga pensionsåldern för män är nu ca 62 år och för kvinnor ca 61 år. Det är oroande ur flera perspektiv.

För det första är det oacceptabelt ur ett löntagarperspektiv att vi går mot en utveckling där allt fler slits ut i förtid. Det skapar onödigt lidande som inte bara begränsar den enskildes möjligheter till arbete utan också till meningsfull fritid.

För det andra minskar det möjligheterna för fortsatt tillväxt och därmed en fortsatt god finansiering av den gemensamma sektorn. En förlängning av de senaste tjugoårens utveckling skulle innebära att bara under tidsperioden som vi diskuterat, 2000 fram till 2005, skulle pensionsåldern för män ytterligare sjunka med 9 månader.

För det tredje har pensionssystemet reformerats för att spegla livsinkomsten. Ett förkortat arbetsliv får direkta ekonomiska konsekvenser. Ser man dagens sjukskrivningstal som en indikation på framtida förtidspensioneringar riskerar dessa att öka bland offentligt anställda kvinnor kraftigt. Kvinnor som med dagens pensionssystem inte har råd med en lägre pension än den de skulle få vid 65 års ålder.

INRIKTNINGEN PÅ SKATTEPOLITIKEN

De åtaganden vi har på det offentliga området för Sveriges befolkning ska styra skatteuttaget

Skatteinkomsterna är grunden för välfärden. De åtaganden vi har på det offentliga området för Sveriges befolkning ska styra skatteuttaget. LO anser att skattesänkningar ska komma ur en förbättrad ekonomisk tillväxt och ökad sysselsättning och inte genom nedskärningar. Vidare ska en sänkning av skatten fördelas enligt principerna för ett rättvist och likformigt skattesystem.

Sedan skattereformen 1990-1991 har det skett en del större förändringar av skatterna. Framförallt har skatterna höjts kraftigt under senare delen av 90-

För att få en rättvis fördelning av skattesänkningarna är det rimligt att en kompensation för egenavgifterna beaktas i första ledet

talet för att skapa balans i statens budget. Den stora höjningen stod införandet av egenavgifterna för. För att få en rättvis fördelning av skattesänkningarna är det rimligt att en kompensation för egenavgifterna beaktas i första ledet. En sänkning av skatten när den samhällsekonomiska situationen ser ut som den gör i dagsläget, ger ett tillskott i hushållens kassor och förbättrar situationen för hela landet.

En kompensation för egenavgifterna ger önskvärda fördelningseffekter. Den sänkning av skatten som genomförts från och med i år ger en fördelningsbild som LO har eftersträvat med förslag till skattesänkningar. Det genomförda förslaget innebär en reduktion av egenavgifterna med 25 procent, en höjning av brytpunkten för statlig inkomstskatt samt en förlängning av den tillfälliga skattereduktionen från 1999.

En fortsatt kompensation för egenavgifterna ger både lägre skatt och mindre margineffekter för låg- och medelinkomsttagare.

Vissa låginkomsttagare får mycket lite kvar i plånboken av en löneförhöjning, t ex beroende på att personen ökat sin arbetstid, när den totala effekten av bidrag, avgifter och skatter dras av. Det kallas för höga margineffekter. Högerinriktade debattörer försöker ge sken av att dessa skulle vara störst för de med högst inkomster – så är det inte. Störst margineffekter har ensamstående föräldrar med barn och låg inkomst.

Ensamstående låginkomsttagare med barn kan ha upp till 75-80 procentiga margineffekter. Vi vet att mycket stora margineffekter hämmar arbetskraftsutbudet. Det främsta skälet för detta är inkomstprövning av bidrag och avgifter

Ensamstående låginkomsttagare med barn kan ha upp till 75-80 procentiga margineffekter. Vi vet att mycket stora margineffekter hämmar arbetskraftsutbudet. Det främsta skälet för detta är inkomstprövning av bidrag och avgifter. Man ska dock var medveten om att ersättningsnivåer som bygger på en inkomstbortfallsprincip alltid leder till att vissa grupper, som t ex arbetslösa, får höga margineffekter. Det är viktigt att göra skillnad på margineffekter som inträder när någon får ett jobb och när det handlar om att gå upp från deltid till heltid. När det gäller margineffekter för att gå från arbetslöshet till arbete utgör vare sig 80 eller 90 procentiga margineffekter ett hinder då

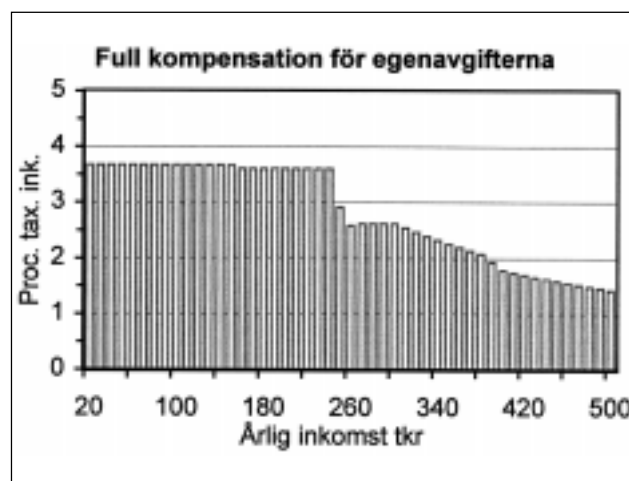

DIAGRAM 4:1.

Full kompensation för egenavgifterna.
KÄLLA: LOs egna beräkningar.

även andra sociala faktorer väger tungt, som t ex professor Rune Åberg visat i sina studier kring sökbeteende. När det gäller deltid till heltid finns inga sådana faktorer och därför kan höga marginaleffekter resultera i att man istället avstår från att gå upp i arbetstid.

Det finns en befogad oro i detta sammanhang att kraftiga marginaleffekter för många deltidsanställda kan hämma utbudet

Det främsta skälet idag för det stora antalet deltid är att arbetsgivaren inte är villig att erbjuda en heltid eller att oflexibel schemaläggning gör det svårt att gå upp i tid, detta gäller särskilt kvinnodominerade tjänstenärningar. Det är en fråga som fått ökad uppmärksamhet de senaste åren och förhoppningsvis blir situationen inom en nära framtid bättre på den punkten. I november förra året beslutade Vårdkommissionen, ledd av biträdande näringsminister Mona Sahlin, att få ned antalet deltidsanställda inom vården från 29 545 personer till mindre än 15 000. Men i maj i år, sex månader senare, hade antalet bara minskat med 1 131 personer. Det förefaller därmed tveksamt om målet nås. Men det är också viktigt att arbetskraftsutbudet svarar upp mot ökade möjligheter till heltid. Det finns en befogad oro i detta sammanhang att kraftiga marginaleffekter för många deltidsanställda kan hämma utbudet.

I moderaternas förslag som innebär en kraftig reducering av skatter totalt, så sänks ändå inte marginalsatserna mer än försumbart. Anledningen är att högerens förslag inte i första rummet värnar om arbetsmarknadens funktionssätt, utan om att låta marknaden bestämma fördelning av resurser i större utsträckning.

Att fullfölja den kompensation av egenavgifterna som påbörjats av regeringen skulle ge en större minskning av marginaleffekterna för låg- och medelinkomsttagare. En fortsatt kompensation av egenavgifterna ger en minskad marginaleffekt med 3,6 procentenheter för inkomster under brytpunkten för statlig skatt. Moderaternas förslag ger endast en reducering av marginaleffekterna med knappt 2 procent upp till taket för statlig inkomstskatt. Därutöver minskar de med 25 procent. Förslaget om maxtaxa kommer ytterligare att minska marginaleffekterna för de grupper som idag har de största effekterna.

Därför måste barnbidragen höjas och maxtaxan genomföras fullt ut

Just med hänvisning till marginalsatserna avvisar vi skattesänkningar som enbart riktar sig till låginkomsttagare. Systemet får inte bidra till en inlåsning i låga inkomster, så kallade fattigdomsfällor, och staten bör heller inte stimulera lågproduktiv verksamhet till låga löner. Att sänka skatten för enbart dessa grupper motverkar dessa gruppers valfrihet och möjligheter till att själva påverka sin inkomst. Det är viktigt att höja dessa låginkomsttagares levnadsstandard, men detta ska göras genom generella bidrag, som inte är inkomstprövade och minskar omfattningen på inkomstprövade avgifter. Därför måste barnbidragen höjas och maxtaxan genomföras fullt ut. Det skulle inte bara höja levnadsstandarden för den grupp som tagit mest stryk under 90-talet, utan också stimulera ett ökat arbetskraftsutbud på kort, minskade marginaleffekter, och på lång sikt, ökad nativitet.

Att sänka avkastningskatten på kapital förs också ofta fram i debatten. En sänkning av kapitalinkomstskatterna innebär dock att även avdragsrätt för ränteutgifter t ex för fastighetslån minskar lika mycket. Detta kan få en hämmande effekt på investeringarna på sikt, men innebär också en omfördelning

av inkomster till förmån för de som har stora nettotillgångar av kapital från hushåll, som har lån, tex på villan.

För ekonomins funktionssätt behövs ingen sänkning av kapitalskatterna. Endast om det kan föras i bevis att dagens skattenivå eroderar själva skattebasen, dvs kapitalet "flyr" utomlands i en icke oväsentlig omfattning, finns det anledning att ompröva detta ställningstagande. Några sådana bevis föreligger inte idag.

EN POLITIK FÖR ÖKAD KUNSKAP OCH KOMPETENS

Arbetsmarknaden blir allt mer kvalificerad och kräver allt högre utbildningsnivå. Det är dock en relativt långsam process som inte kan anses ha accelererat under 90-talet. Utbildningsnivån i arbetskraften har även ökat i motsvarande grad. Det finns ingen anledning att anta att "miss-matchen" på arbetsmarknaden har ökat beroende på ett "tekniksprång". Likafullt är det så att när konjunkturen förbättras innebär detta framförallt att de jobb som kräver utbildning ökar, men också att många jobb som inte kräver utbildning ökar.

Det finns ingen anledning att anta att "miss-matchen" på arbetsmarknaden har ökat beroende på ett "tekniksprång"

Det krävs fortsatta satsningar på utbildning både inom arbetsmarknadsutbildningen och det reguljära utbildningsväsendet

För att ta tillvara arbetskraftsreserven förutsätts att matchningen mellan arbetstagarnas kvalifikationer och arbetsgivarnas behov – inte önskemål – överstämmer. Det krävs fortsatta satsningar på utbildning både inom arbetsmarknadsutbildningen och det reguljära utbildningsväsendet. Inte minst bör ytterligare satsningar på bristyrkesutbildningar göras för att förebygga flaskhalsar.

Dagens arbetsmarknad är till delar högt specialiserad. Bevarad yrkeskompetens kräver ofta både ständig kontakt med yrket och återkommande utbildning. När konjunkturen förbättras så kommer det att uppstå brister på specialiserad arbetskraft. Arbetssättet inom den lokala arbetsförmedlingen måste därför inriktas mer på individuella insatser direkt anpassade efter arbetsmarknadens behov – skräddarsydda kompletterande utbildningar direkt för företagen, kanske till och med förlagda på företagen.

Kravet på arbetsförmedlingen att 70 procent av de som genomgått en yrkesorienterad utbildning ska ha jobb inom tre månader leder till att de som bäst behöver en kompletterande yrkesinriktad utbildning stängs utanför

Arbetsmarknadsutbildningarna har dock på ett år kraftigt minskats. Kravet på arbetsförmedlingen att 70 procent av de som genomgått en yrkesorienterad utbildning ska ha jobb inom tre månader leder till att de som bäst behöver en kompletterande yrkesinriktad utbildning stängs utanför. Det kan också vara en av anledningarna till den kraftiga nedgången av arbetsmarknadsutbildningarna. Det finns därför starka skäl att kraftigt ifrågasätta om denna regel ska behållas.

Det krävs ofta även kompletterande kunskaper i svenska för att ta till sig en yrkesutbildning. Informationsteknologin, lagarbete och ökade krav på flerspråkighet ställer krav på ökade kunskaper i svenska och engelska. Det krävs därför under kommande år offensiva satsningar på språkutbildning och språkutveckling. För att motivera grupper som länge stått utanför arbetsmarknaden och ofta ifrågasätter värdet av ytterligare utbildningsinsatser så måste utbildningen varvas med praktik och erbjuda kontakter med arbetslivet.

Det måste också finnas möjligheter att komplettera grundläggande skolutbildning med ekonomiskt rimliga villkor, annars kommer stora grupper som idag finns utanför arbetsmarknaden att definitivt stängas ute.

Kunskapslyftets omfattning ska minska i takt med att efterfrågan på utbildningen minskar

De planerade nedskärningarna av kunskapslyftet 2001/2002 riskerar att stänga ute stora grupper från arbetsmarknaden och innebär snarare ökade risker för arbetskraftsbrist i förlängningen. Vad som behövs är istället en förstärkning av utbildningsmöjligheterna både vad gäller grundläggande skolutbildning och yrkesinriktade utbildningar för de som befinner sig utanför arbetsmarknaden. Kunskapslyftets omfattning ska minska i takt med att efterfrågan på utbildningen minskar. Kunskapslyftet är inte en arbetsmarknadspolitisk åtgärd, utan syftar till en långsiktigt strukturell förbättring av arbetskraftsutbudet genom att alla erbjuds en treårig gymnasieutbildning.

Utrikesfödda som har en gymnasieutbildning från sitt hemland som inte varit tillräckligt studie- eller yrkesförberedande för svenska förhållanden, har trots detta inte kunnat få utbildningsbidrag för en ny gymnasieutbildning. Därför bör lägsta utbildningsbidraget till lägsta dagpenning i a-kassan höjas och det gör studiefinansiellt möjligt för den som har gymnasieutbildning från sitt hemland att skaffa sig en ny i Sverige.

Arbetsmarknadspolitiken måste även bli effektivare vad gäller att finna och kartlägga kompetens. Det måste finnas bra system för en "validering" av utländska betyg och erfarenheter, dvs vad de motsvarar i svenska betyg och meriter.

EN POLITIK FÖR MINSKADE REGIONALA OBALANSER

Det råder idag stora regionala obalanser. I delar av landet råder brist på viss arbetskraft, t ex byggnadsarbetare, medan det i andra fortfarande råder stor arbetslöshet. Stora regionala obalanser försvårar att nå målet om full sysselsättning. NAIRU, dvs nivå på arbetslöshet där inflationen inte tar fart, är högre om arbetslösheten är ojämnt fördelad. Desto större obalanser desto högre arbetslöshet måste vi leva med. I förra Ekonomiska Utsikter pekade vi på att det behövs en "kniptångsmanöver" från regeringen för att lösa problematiken. Dels satsningar på att förbättra försörjningsmöjligheterna i glesbygd och mindre orter och dels en storstadssatsning för att öka möjligheterna för tillväxtregionerna att ta emot dem som väljer att flytta – vilka idag är många.

Tillväxtregionerna är beroende av en relativt stor nettoinflyttning för att undvika överhettning och för fortsatt hög tillväxt

Tillväxtregionerna är beroende av en relativt stor nettoinflyttning för att undvika överhettning och för fortsatt hög tillväxt. Därför kan det visa sig att bristen på bostäder och andra infrastrukturella problem kan få konsekvenser för Sveriges tillväxt de närmaste åren. Särskilt gäller detta Stockholm, som i förhållande till sin arbetsmarknads behov är underförsörjd på utbildningsplatser. Stockholm har något under rikets genomsnitt avseende utbildningsplatser i förhållande till sin befolkning. På grund av den höga inflyttningen av akademiker till Stockholm har dock länet, trots sitt relativt låga antal utbildningsplatser, en hög utbildningsnivå.

En fortsatt hög tillväxt i dessa regioner förutsätter en stor inflyttning. De senaste fem åren har Stockholms län till exempel ökat sin befolkning med ett Sundsvall, ungefär 94 000 invånare. Fortsätter den utvecklingen behöver inte den framtida arbetsmarknaden bli en begränsning för fortsatt mycket hög tillväxt.

Det finns fortfarande en arbetskraftsreserv bland personer med utländsk bakgrund i flera av tillväxtregionerna som Malmö, Göteborg och Stockholm

Samtidigt är det viktigt att påpeka att det fortfarande finns en arbetskraftsreserv bland personer med utländsk bakgrund i flera av tillväxtregionerna som Malmö, Göteborg och Stockholm. Under 90-talet har det varit särskilt svårt för nyanlända invandrare att få ett jobb. Sysselsättningsgraden har varit mycket låg jämfört med både infödda svenskar och invandrare som kom på 60- och 70-talet. Det främsta skälet har naturligtvis varit det ansträngda arbetsmarknadsläget som medfört att arbetsgivarna gjort det bekvämt för sig och sållat bort alla som inte passar ”mallen” över vad som är normalt. I många fall handlar det om ren diskriminering, medveten eller omedveten, men det är å andra sidan ett fenomen som troligtvis minskar i takt med att arbetsmarknaden förbättras. Dagens siffror visar också att sysselsättningsgraden stiger även i grupper som ansetts ha en svag anknytning till arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden är dock i många fall betydligt under den genomsnittliga för befolkningen och därför måste det till ytterligare insatser för att höja arbetskraftsdeltagandet.

Inflyttning till tillväxtregionerna hotas av infrastrukturella begränsningar

Inflyttning till tillväxtregionerna hotas av infrastrukturella begränsningar. Framför allt rörande bostäder och kommunikationer. Mest akut är ändå byggnationen av bostäder. Idag ligger redan priset på bostadsrätter och villor på en nivå som måste te sig avskräckande för alla som planerar att flytta till en tillväxtregion. Med tanke på liggande prognoser för inflyttning och bostadsbyggande är detta en situation som man kan förvänta sig kommer att förvärras. Problemet kan delas upp i två delar; för det första måste det skapas villkor så att någon aktör är villig att investera i ökat bostadsbyggande och för det andra måste det finnas tillräckligt med byggnadsarbetare för att hantera det ökande byggandet utan att det leder till en skenande kostnadsutveckling.

Den första frågan utreddes nyligen av Bengt Owe Birgersson på regeringens uppdrag. I en av utredningens studier framgår det att det finns en stor överensstämmelse mellan konsumentvärderingen och de satta hyrorna, dvs människor skulle inte vara villiga att betala en ännu större del av sina disponibla inkomst för boendet. En marknadsprissättning skulle därmed inte kunna öka byggandet av bostäder i någon större omfattning, utan endast ge en marginell ökning i mycket attraktiva områden som t ex delar av Stockholms innerstad. Kostnaderna för dessa bostäder skulle dock ligga på en sådan nivå att det skulle vara ett ytterst begränsat antal av de som flyttar till Stockholm som skulle ha råd att hyra dem. Som utredningen konstaterar skulle det däremot öka segregeringen. Utredningens förslag är en modifiering av bruksvärdesystemet, där nyproducerade hyreslägenheter ges ett tidsbegränsat undantag från bruksvärdesprincipen. Risken är givetvis att även dessa lägenheter inte kommer att ha hyror som en vanlig löntagare kan betala.

Det förefaller troligt att marknaden inte kan lösa det stora bostadsbehovet i den närmaste framtiden – vare sig i volym eller med socialt acceptabla konsekvenser

Det förefaller troligt att marknaden inte kan lösa det stora bostadsbehovet i den närmaste framtiden – vare sig i volym eller med socialt acceptabla konsekvenser. I praktiken återstår då att återge kommunerna ett tydligt ansvar för bostadsförsörjning. Idag finns det dessutom betydande överskott i bostadsbolagen som skulle kunna användas till byggande om bara den politiska viljan fanns, men även staten bör öka de politiska och ekonomiska incitamenten för byggande i tillväxtregionerna.

Med ett bevarande av självkostnadsprincipen för hyressättningen i allmännyt-

tan är det centralt att byggkostnaderna inte blir för höga. Byggkostnader i Sverige är i en internationell jämförelse höga, och det finns utrymme för åtgärder som skulle öka produktiviteten och konkurrensen i sektorn, för att få ner kostnaderna till en normal europeisk nivå.

En väsentlig del av byggkostnaderna utgörs av löner. Den kommande bristen på byggnadsarbetare riskerar att leda till ökade kostnader och minskat byggnad om inget görs. Här finns en viktig uppgift för arbetsmarknadspolitiken. Byggnads utredningschef Lars-Olov Petterson har föreslagit ett pendlingsstöd för att öka tillgången på byggnadsarbetare i Stockholm. Genom att minska flaskhalsproblem i ekonomin kan definitiva hinder för fortsatt hög tillväxt undanröjas – till gagn för de delar av ekonomin som inte riskerar att bli överhettade. Därför är riktade subventioner för att öka nyckelgruppers rörlighet sannolikt en bra affär för samhällsekonomin.

Arbetsmarknadspolitiken skulle också kunna göra stor nytta genom att rikta extra åtgärder mot grupper med låg sysselsättningsgrad, t ex personer med utländsk bakgrund som anlänt under 90-talet. Särskilda insatser för att få in dessa grupper inom t ex vård och omsorg samt byggnadssektorn bör ha goda förutsättningar för att lyckas i Stockholmsområdet.

Det är idag knappast rationellt ur ett ekonomiskt perspektiv att flytta till tillväxtregionerna för de grupper som inte är beroende av deras näringsstruktur för att utvecklas i arbetet

Det är idag knappast rationellt ur ett ekonomiskt perspektiv att flytta till tillväxtregionerna för de grupper som inte är beroende av deras näringsstruktur för att utvecklas i arbetet. Detta gäller särskilt personal inom offentlig sektor, vård och omsorg samt utbildning. Grupper som dessutom traditionellt har en låg flyttbenägenhet och inte tillräckliga löner för att betala en till två miljoner för ett rimligt boende.

De infrastrukturella problemen måste lösas om det inte ska bli flaskhalsar som stryker tillväxten. Kollektivtrafiken måste förbättras, flyg-, väg- och tågkommunikationer utvecklas i takt med att befolkningsunderlaget och ekonomin växer. Satsningar på förbättrade kommunikationer och IT kan göra alternativet pendling attraktivare för fler.

För att stimulera rörligheten så bör det finnas möjlighet att ta ledigt för att pröva annat jobb, och arbetsförmedlingen bör aktivt stödja den som vill utnyttja denna möjlighet. För bristgrupper bör även reglerna för pendlingsstöd bli mer generösa. Även kravet på sex månaders garanterad anställning för att få flyttbidrag bör slopas. Denna regel hämmar både rörligheten och verkar dumpande på anställningsvillkoren genom att tvinga fram längre provanställningar.

Det behövs åtgärder som ger bättre förutsättningar för att stanna kvar i mindre orter och glesbygd. En kraftig satsning på ett förbättrat vägunderhåll är därför en central del i att motverka regionala obalanser

Även med kraftfulla åtgärder för att motverka infrastrukturella brister i tillväxtregionerna behövs det åtgärder som ger bättre förutsättningar för att stanna kvar i mindre orter och glesbygd. Till stora delar handlar även detta om att ge likvärdiga infrastrukturella förutsättningar i hela landet. Brister är dock oftast helt skilda från de i tillväxtregionerna, t ex är bostadsproblematiken snarast den omvända. Det finns dock gemensamma beröringspunkter. En sådan är kommunikationer. I mindre orter och glesbygd handlar det dock främst om vägar och då både underhåll och förbättringar. Också företagen måste kunna säkra t ex sin råvaruförsörjning och serva sina kunder på ett rationellt

och kostnadseffektivt sätt. Dagens nivå på vägunderhållet är alldeles för lågt för att kunna kallas acceptabelt och kostar bl a skogsindustrin 900 Mkr per år i ökade lagerkostnader på grund av tjälskador. En kraftig satsning på ett förbättrat vägunderhåll är därför en central del i att motverka regionala obalanser.

Svenskarna tror mest på när det gäller att underlätta livet på landsbygden på stöd till att behålla lokal service, lägre bensinpriser, förbättrade vägar/kommunikationer och ökade möjligheter till distansarbete

Även kommunal- och privatservice måste fungera på ett tillfredställande sätt. Barnomsorg, äldrevård och skola måste vara likvärdig över hela landet och det är statens uppgift att se till att det blir så. Statsbidrag och det kommunala skatteutjämnningssystemet måste klara av att balansera kommunernas olika förutsättningar. Men även när det gäller den privata sidan sker idag stora förändringar när det t ex gäller post och bank. Det är sant att allt mer av dessa tjänster utförs via internet, vilket inte minst nödvändiggör den satsning på bredband som nu görs regionalt, men det måste också vara möjligt att utan internet ha tillgång till dessa tjänster. Staten måste även för dessa tjänster vara den yttersta garanten för att alla medborgare har tillgång till dem. I en undersökning som Sifo gjort på uppdrag av Glesbygdsverket i år är de två åtgärder som svenskarna tror mest på när det gäller att underlätta livet på landsbygden på stöd till att behålla lokal service, lägre bensinpriser, förbättrade vägar/kommunikationer och ökade möjligheter till distansarbete.

Arbetsmarknaden i glesbygd och mindre orter måste klara av att svara upp mot de krav företagen ställer. Satsningen på de mindre och medelstora högskolorna förbättrar givetvis möjligheterna för detta, men också fortsatta satsningar på distansutbildning måste göras.

EN POLITIK FÖR ETT DRÄGLIGT ARBETSLIV

En hög tillväxt förutsätter ett högt utbud av arbetade timmar. Arbetskraftsutbudet hotas att begränsas av ökad frånvaro från arbete på grund av sjukdom, utbrändhet och förtidspensionering. Frågorna berör kärnan i dagens arbetsmiljö och arbetsvillkor som idag är för dåliga. Det finns också en par pågående utredningar som berör dessa frågor. Sjukförsäkringsutredningen lämnade ett delbetänkande den 17 augusti och utredningen om Arbetslivsinriktad rehabilitering kommer efter knappt ett års arbete att överlämna sitt slutbetänkande till regeringen den 30 augusti.

Arbetskraftsutbudet hotas att begränsas av ökad frånvaro från arbete på grund av sjukdom, utbrändhet och förtidspensionering

Sjukförsäkringsutredningens delbetänkande till regeringen innehåller ett förslag, ”utvecklingsmöjlighet”, på att förlänga den period arbetsgivarna betalar sjuklön från fjorton dagar till sextio dagar, är dock feltänkt. Återigen har kortsiktiga statsfinansiella behov fått gå före långsiktiga samhälliga behov och ekonomiska incitament framför behovet av faktiska åtgärder.

Sjukförsäkringsutredningens delbetänkande till regeringen innehåller ett förslag, ”utvecklingsmöjlighet”, på att förlänga den period arbetsgivarna betalar sjuklön från fjorton dagar till sextio dagar, är dock feltänkt

Tanken bakom förändringen var, och är, att genom att arbetsgivaren får ansvar för en kortare eller längre sjukperiod, så skulle de vara både mer aktsamma och vaksamma på sin personal. Företag med högre frånvaro än genomsnittet, beroende t ex på dålig arbetsmiljö, skulle själva få bära kostnaderna för den dåliga arbetsmiljön. Det skulle därmed finnas ekonomiska skäl för arbetsgivaren att upprätthålla en bra arbetsmiljö och rehabilitering.

Mot bakgrund av den debatt som pågick under 80-talet om att den höga sjukfrånvaron skulle bero på fusk – fanns det även en mindre uttalad tanke i det

ursprungliga förslaget att arbetsgivaren också skulle bli mer vaksam, övervakande, om han bar kostnaderna själv.

Fuskargumentet har i dagens system med en karensdag och i övrigt 80 procent i ersättning knappast någon relevans. Det är helt enkelt för dyrt att vara sjuk för att locka till fusk. Däremot finns det idag ett problem, inte minst bland lågavlönade kvinnor, med sjuknärvaro eller att semestern används för sjukdom.

Det finns inte heller något som tyder på att ett ökat betalningsansvar för sjuklönen leder till vare sig bättre arbetsmiljö eller snabbare rehabilitering

Det finns inte heller något som tyder på att ett ökat betalningsansvar för sjuklönen leder till vare sig bättre arbetsmiljö eller snabbare rehabilitering. Det finns lite forskning på området, men RFV pekar på i en studie av arbetsgivarernas rehabiliteringsansvar att: *”Arbetsplatserna har olika förutsättningar att klara rehabilitering både ekonomiskt och kunskapsmässigt. Som följd måste man förvänta sig att rehabiliteringens kvalitet varierar kraftigt mellan arbetsplatser.”* Fullgod rehabilitering ska vara en medborgerlig rättighet och inte beroende av var man arbetar.

Det finns brister inom dagens rehabilitering och det är otydligt vem som har huvudansvaret för rehabiliteringen. En rad aktörer från arbetsgivarna, försäkringskassan, AMS med flera har idag delansvar för olika delar av rehabiliteringen. Att tydligt peka ut en aktör, myndighet, som huvudansvarig skulle förmodligen förbättra rehabiliteringen utan att det medför särskilt mycket större kostnader. Det är dock en fråga som den andra utredningen, rehabilitering i arbetslivet, har huvudansvaret för och den förefaller inte tro på att ge arbetsgivarna ett utökat ansvar för rehabiliteringen.

På dagens arbetsmarknad där livstidsanställningar blir allt ovanligare är det dessutom svårt att veta om det verkligen finns något samband mellan det företags arbetsmiljö där individen för tillfället arbetar och sjukdomen. Träffsäkerheten mellan betalningsansvarig och den som är ansvarig för sjukdomens uppkomst kan bli mycket svag. I ett kollektivt försäkringssystem utgör detta inte ett problem, men med ett system med enskilda företag som direkt betalningsansvariga är det ett stort problem. Desto längre sjuklöneperiod desto större problem för företagen.

Den mest lönsamma strategin för företagen är inte att satsa resurser på bättre arbetsmiljö utan att mycket noggrant, och till små kostnader, undersöka blivande anställdas tidigare arbets- och sjukdomshistoria för att se om det är en ”riskperson” avseende förslitningsskador med mera.

Sverige är på väg in i en situation med arbetskraftsbrist. Då ska vi inte bygga hinder genom att göra arbetsgivarna mer avigt inställda till ”riskpersoner” än vad de redan är

Sverige är på väg in i en situation med arbetskraftsbrist. Det ger långtidsarbetslösa och andra grupper med svag anknytning en unik chans att få fotfäste på arbetsmarkanden. Då ska vi inte bygga hinder genom att göra arbetsgivarna mer avigt inställda till ”riskpersoner” än vad de redan är. Arbetsgivarna kommer självklart bedöma att det är en större risk att anställa en person som varit långtidsarbetslös, än en som arbetat och som kan visa upp papper på hur mycket man varit sjukskriven.

Det går att konstruera olika försäkringslösningar för att minska de negativa konsekvenser som uppstår av en sjuklöneperiod – och förvärras av en förlängd

sjuklöneperiod. Det går att skapa försäkringar för företagen, särskilt de mindre, för kostnader i samband med sjukfrånvaro. Det går också att erbjuda särskilda offentligt bekostade försäkringar för individer med sjukdomshistoria. Utredningen tar också upp sådana resonemang. Samtliga sådana lösningar innebär dock kraftigt ökade administrativa kostnader och poängen med hela systemet försvagas – att det skulle svida för företag med dålig arbetsmiljö. Dessutom är dagens system, som är en kollektiv försäkringslösning förutom de första fjorton dagarna, ekonomiskt effektivare och saknar det nya förslaget andra brister. Varför gå över ån för vatten? Särskilt när vattnet på andra sidan ån är sämre.

Det finns en anledning. Redan för innevarande år bedömer RFV att det inom sjukförsäkringen uppstår ett underskott på 6 miljarder i förhållande till anslagen. Kostnaderna för sjukpenning och rehabilitering beräknas öka från årets anslag på 33 miljarder till drygt 46 miljarder år 2003. Då arbetsgivaren övertar utgiften för sjukfrånvaro och kompenseras via en skattesänkning minskar statens utgifter för sjukförsäkringen – men givetvis också inkomsterna. Även om regeringen enligt budgetlagen skulle fullt ut ta bort utgifter, i den mån inkomsterna minskat kan regeringen ändå gardera sig för den framtida kostnadsökningen. Det är tyvärr lockande för regeringen, då det finns stora överskott samtidigt som utgiftstaken blir svåra att klara med dagens kostnadsutveckling inom sjukförsäkringen.

LO ställer sig också positiv till utredningens förslag om en offentlig rehabiliteringsförsäkring

Utredningen om Arbetslivsinriktad rehabilitering, som leds av den förre Samhall VDn Gerhard Larsson, kommer att överlämna sitt slutbetänkande till regeringen den 30 augusti. Den har skickat ut diskussionspromemorian – Individen i centrum – för remissbehandling innan den lämnar sitt slutbetänkande till regeringen. I denna promemoria finns det tre olika modeller till vilken remissinstanserna ombetts ta ställning. LO har i sitt remissyttrande gjort klart att en förbättrad rehabilitering behövs och att dagens system inte fungerar tillfredsställande. LO ställer sig också positiv till utredningens förslag om en offentlig rehabiliteringsförsäkring. Dock kan den så kallade modell 3 inte accepteras som innebär en privatisering av rehabilitering och ett överfört vård- och kostnadsansvar. Problematiken med en sådan privatisering är liknande de som gäller för sjukförsäkringsutredningen. Risken att det försvårar för vissa grupper att komma ut på arbetsmarknaden är uppenbar, men det leder även till att rätten till god rehabilitering försvinner och helt blir beroende av arbetsgivaren. Utredaren Gerhard Larsson själv förefaller dock skeptisk till en sådan lösning.

Förebyggande åtgärder och tidiga insatser är mot bakgrund av de siffror rehabiliteringsutredningen presenterar en framtida nödvändighet

Att det finns stor anledning att ur ett makroekonomiskt perspektiv ta till sig denna problematik visar den studie utredningen beställt av SCB, som pekar på att 1,4 miljoner svenskar överväger att byta jobb på grund av hälsoskäl. Det är också uppseendeväckande att så många som 40 procent av de tillfrågade svarade att de övervägt att byta arbetsuppgifter på grund av hälsoskäl under det gångna året. Var tredje av dessa hade också bytt arbetsgivare, gått ned i arbetstid eller bytt arbetsuppgifter. Det innebär dock att också två tredjedelar arbetade vidare trots en ur hälsoperspektiv otillfredsställande arbetssituation. Det tar även alldeles för lång tid att få en rehabiliteringsåtgärd idag. Förebyggande åtgärder och tidiga insatser är mot bakgrund av de siffror rehabiliteringsutredningen presenterar en framtida nödvändighet.

Idag är ca 200 000 personer långtidssjukskrivna och endast 10 procent av dessa har fått hjälp med rehabilitering. Det är en oacceptabel situation. En rad åtgärder måste vidtas för att lösa detta problem som berör socialförsäkringssystemet, AMS, försäkringskassan och arbetsgivarna. Inom arbetsmarknadspolitiken bör det leda till en ökad satsning på lönebidragen. Det innebär ökade möjligheter för långtidssjukskrivna att få en bra rehabiliteringsmöjlighet i arbete.

Båda dessa utredningar är väsentliga som underlag för fortsatta beslut. Målet för framtida förslag inom detta område måste vara att i möjligaste mån begränsa enskildas lidande och att på lång sikt förbättra arbetskraftsutbudet genom att skapa ett system som förbättrar arbetsmiljön och håller rehabiliteringstiden så kort som möjligt.

Givetvis har arbetsgivaren ett stort ansvar för detta, men det är dock meningslöst att lägga ett ekonomiskt ansvar på arbetsgivaren som i slutändan endast drabbar de som har svagast ställning på arbetsmarknaden. Det kan naturligtvis beskrivas som att "klämma åt" arbetsgivaren, men det är lika effektivt som att klämma åt dem med orimligt stora löneökningar. Det leder bara till arbetslöshet. Det gör det i detta fall också, men särskilt för de som av arbetsgivaren anses att vara "riskpersoner".

PENNINGPOLITIKEN

INLEDNING

Dagens reporänta på 3,75 procent förefaller vara väl avvägd avseende framtida inflationsutsikter. Det hade förmodligen även varit möjligt att ligga kvar på en något lägre räntenivå och risken förefaller snarare vara att inflationen blir för låg än för hög. Tillväxten och sysselsättningsökningen är dock stark och har inte nämnvärt avmattats av den senaste räntehöjningen. Med den takt ekonomin växer idag förefaller det onödigt att stimulera ekonomin ytterligare med en sänkning av styrräntan för att nå inflationsmålet. Särskilt som alla prognoser, med så lång framförhållning som två år, med nödvändighet har en stor inbyggd osäkerhet. Vår bedömning är att inflationen på två års sikt blir klart under 2 procent. I förra Ekonomiska Utsikter föreslog vi en tumregel för penningpolitiken. Utgångspunkten för Riksbankens agerande bör vara att man med ca 50 procents säkerhet ska kunna säga att inflationsmålet över-skrids eller underskrids. Med en något mer restriktiv tumregel, med hänsyn till Riksbankens egna osäkerhetskalkyler, skulle det innebära att avvikelserna ska vara 0,5 procent från målet innan det motiverar en förändrad ränta.

Det är möjligt att denna tumregel ska vara något mer restriktiv. Det är också önskvärt att Riksbanken själv formulerar en tumregel, som är anpassad efter de stora osäkerheter som finns i prognoserna och till inflationsmålet, dvs att inflationen begränsas till 2 procent med en tillåten avvikelse på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har en tumregel för hur räntehöjningar påverkar tillväxt och inflation. En räntehöjning på 1 procent bedöms leda till 0,4 procents lägre inflation och tillväxt på ett till två års sikt. En tumregel bör utvecklas för hur mycket avvikelse från inflationsmålet Riksbanken tillåter.

När Riksbanken höjer räntan med en halv procent på en prognos som pekar

Med den takt ekonomin idag växer förefaller det onödigt att stimulera ekonomin ytterligare med en sänkning av styrräntan för att nå inflationsmålet.

En tumregel bör utvecklas för hur mycket avvikelse från inflationsmålet Riksbanken tillåter

LO-ekonomerna utgår dock från att Riksbanken håller fast vid det fastlagda målet och att marginella avvikelser i fortsättningen inte kommer att leda till kraftiga ränteförändringar

på att inflation (UNDIX) på två års sikt marginellt överstiger inflationsmålet är det analytiskt obegripligt – för många. Sannolikheten är nästan exakt lika stor att den blir 2,0 procent som 2,1 procent i inflation med så lång prognossikt. Det är inte ett rimligt beslutsunderlag för att göra en förändring. Dessutom avslöjas en asymmetri i Riksbankens beteende. Marginella avvikelser uppåt leder till förändring medan marginella avvikelser ner inte gör det. Fortsätter Riksbanken att agera på det sättet innebär det att de formulerat om det penningpolitiska målet till Europeiska centralbankens, ECBs, mål om **högst 2** procents inflation. LO-ekonomerna utgår dock från att Riksbanken håller fast vid det fastlagda målet och att marginella avvikelser i fortsättningen inte kommer att leda till kraftiga ränteförändringar.

Följer vi den tumregel som vi föreslog finns det idag ingen anledning att sänka räntan. Det finns inte heller några skäl att höja den. Vi finner därför att penningpolitiken är balanserad och välavvägd – dock med vissa ”nedåtrisker”.

RIKSBANKENS TROVÄRDIGHET

Det finns idag anledning att även se positivare på hur penningpolitiken utformas

Det finns idag anledning att se positivare även på hur penningpolitiken utformas. I våras fanns det tydliga risker med att Riksbanken var på väg att utveckla en osund relation till marknaden. Vi skrev i förra Ekonomiska Utsikter att:

”Vi är också fullt medvetna om att vårt antagande om reporäntan (oförändrad till 3,75 procent) är orealistiskt om man utgår ifrån de signaler som riksbankschefen och olika direktionsmedlemmar skickar ut i diverse offentliga framträdanden. Vi har dock valt att avstå ifrån en ”kremnologisk” tolkning av vilken penningpolitik som ter sig troligast mot bakgrund av ett antal offentliga uttalanden.

Tyvärr skapar det förstärkande effekter mellan marknaden och Riksbanken i en åtstramande riktning. Bankekonomer försöker sig på ”kremnologiska” tolkningar av riksbanksdirektionens uttalande om höjda räntor, vilket leder till att Riksbanken vid en höjning kan hänvisa till marknadens förväntningar. I värsta fall kan Riksbanken även känna sig pressad av de förväntningar de själva byggt upp, särskilt om dessa skruvas upp ett varv till av marknaden.”

Det visade sig att den bästa strategin att förutsäga Riksbankens beslut var trots allt att hålla sig till ekonomiska fundamenta

Det visade sig att den bästa strategin att förutsäga Riksbankens beslut var trots allt att hålla sig till ekonomiska fundamenta. Vid den tidpunkten låg många bedömare, mycket beroende på riksbanksledningens eget agerande, på räntehöjningar på en procent på 6 månader och upptill två procent på 18 månader. Med Riksbankens tumregel om styrränteeffekter innebar det att dessa ekonomer med oförändrad ränta hade förväntningar på runt 3 procents inflation på två till tre års sikt. Det var en bedömning som inte grundade sig på Riksbankens egen inflationsprognos eller rimliga antagande om framtiden. En besvärande klyfta var på väg att byggas upp mellan Riksbankens egen inflationsrapport och direktionsens uttalanden och penningpolitiska beslut. Det skapade problem för Riksbankens trovärdighet och transparens. Det gick inte att förstå vad som föranledde de olika penningpolitiska besluten. Nu förefaller dock denna klyfta vara på väg att slutas.

LO-ekonomerna kritiserade Riksbanken starkt för deras uttalande om att reporäntan var ”onormalt” låg och att den måste bli mer normal. Detta resonemang byggde givetvis upp förväntningar på närstående höjningar. Höj-

ningar som dock inte kunde få sin förklaring i vad som borde ha varit vägledande för Riksbanken, inflationsutsikterna på 18-24 månaders sikt.

I inflationsrapporten nr 1 2000 går Riksbanken själv igenom vad föreställningen om en "normal" räntenivå egentligen innebär. Genomgången resulterade i följande slutsatser:

"Detta antyder att jämviktsnivån för realräntan är en storhet som, liksom produktionens jämviktsnivå, kan variera kraftigt över tiden. ... Den korta realräntan i Sverige är för närvarande, ..., inte på en särskilt låg nivå, i ett historiskt och internationellt perspektiv."

Den onda cirkel marknaden och Riksbanken var på väg in i med ständigt stegrande krav på räntehöjningar förefaller vara bruten. Det är positivt

Efter detta har också spekulationer kring kommande räntehöjningar som beror på idéer om utvecklingen efter prognosperioden minskat. Det har ökat förtroendet för Riksbanken och återgett inflationsrapporten en del av dess status. Den onda cirkel marknaden och Riksbanken var på väg in i med ständigt stegrande krav på räntehöjningar förefaller vara bruten. Det är positivt.

Osäkerheten kring Riksbankens politiska ambitioner har dock ökat. Riksbankens trovärdighet för att upprätthålla prisstabilitet bygger på att den är oberoende och opolitisk. Den tar därmed inte hänsyn till något annat än just inflationen. Börjar Riksbankens agerande uppfattas som politiskt urholkas denna trovärdighet. En misstanke om att Riksbanken är villig att ge sittande regering en "positivare" behandling (läs mer expansiv penningpolitik) om den genomför den politik det visat sig olika ledmöter förespråkar urholkar Riksbankens trovärdighet. Det är därför viktigt att direktionsledamöterna inte offentligt torgför sina politiska uppfattningar. En sådan uppfattning är givetvis att man förespråkar åtgärder som leder till ett ökat inflationstryck, och därmed höjd ränta, när ens utryckliga uppgift är att upprätthålla prisstabilitet.

Vad som är lämpligt och inte för en riksbanksledamot att gå ut med offentligt innebär självklart svåra gränsdragningsproblem. Det finns uppenbarligen en gråzon, där t ex ledamöterna kan spekulera i vad olika politiska åtgärder kan betyda för inflationen, men det är ett definitivt övertramp om en ledamot förklarar att han/hon föredrar - och förordar - en annan nivå och sammansättning av bidrag och skatter - även om det leder till ökat inflationstryck.

"Riksbanken får endast bedriva eller ta del i sådan verksamhet som enligt lag ankommer på Riksbanken"

Den vägledningen lagen ger är att enligt 1 paragrafen i artikeln gäller att "Riksbanken får endast bedriva eller ta del i sådan verksamhet som enligt lag ankommer på Riksbanken." Ingenstans i lagen står det att det ingår i Riksbankens verksamhet att driva politiska uppfattningar offentligt. Reformen om en oberoende riksbank innebar inte i en demokratisk mening att maktindelning infördes i Sverige, tex liknande den som råder i USA mellan högsta domstolen och kongressen, utan endast att ansvaret för penningpolitiken delegerades till en oberoende myndighet. All offentlig makt utgår från folket, inleds grundlagen med, och den utövas fortfarande indirekt av riksdagen.

Riksbanken bör avhålla sig från utspel och kommentarer som inte har till syfte att öka transparensen och förutsägbarheten i Riksbankens penningpolitiska beslut

Riksbankens makt ska vara begränsad till att upprätthålla prisstabilitet och den bör avhålla sig från utspel och kommentarer som inte har till syfte att öka transparensen och förutsägbarheten i Riksbankens penningpolitiska beslut.

LO-EKONOMERNA FÖRESLÅR:

- att kompensationen för egenavgifterna genomförs
- att en grupp med arbetsmarknadens parter och Finans-, Närings- och Socialdepartementet tillsätts som ska se över det framtida arbetskraftsutbudet
- att regeringen genomför en tydlig satsning på barnfamiljerna som också minskar marginaleffekterna
- att mer satsas inom arbetsmarknadspolitiken på bristyrkesutbildningar och lönebidrag
- att utbildningsbidraget höjs till lägsta dagpenning i a-kassan
- att kommunerna återges ett tydligt ansvar för bostadsförsörjningen
- att regeringen inför pendlingsstöd för bristyrken
- att kravet på sex månaders garanterad anställning för flyttbidrag bör slopas
- att en offentlig rehabiliteringsförsäkring införs
- att regeringen avvisar förslaget om förlängd sjuklöneperiod
- att Riksbanken utvecklar en tumregel för hur mycket de tolererar i avvikelser från målet på två års sikt
- att Riksbanken utvecklar en praxis som innebär att den avhåller sig från utspel och kommentarer som inte direkt har till syfte att öka transparensen och förutsägbarheten i Riksbankens penningpolitiska beslut. ▲

